

M. TVLLII CICERONIS

PRO

A. CLVENTIO AVITO

ORATIO, QVARTADECIMA.

ANIMADVERTI, judices, omnem ac-
cusatoris orationem, in duas divisam esse¹
partes: quarum altera mihi niti & magno-
pere confidere videbatur invidia jam inve-
terata judicii Juniani: altera tantummodo
consuetudinis causa timide & diffidenter at-
tingere rationem veneficii criminum; qua
de re lege est hæc quæstio constituta. Ita-
que mihi certum est, hanc eandem distribu-
tionem invidiæ & criminum, sic in defen-
sione servare, ut omnes intelligant, nihil
me nec subterfugere voluisse reticendo, nec
obscurare dicendo. Sed cum confidero, quo-²
modo mihi in utraque re sit elaborandum,
altera pars, ea quæ propria est judicii vestri,
& legitimæ veneficii quæstionis, per mihi
brevis & non magnæ in dicendo contentionis

fore videtur: altera autem, quæ procul a
judicio remota est, quæ concionibus sedi-
tiose concitatis accommodatior est, quam
tranquillis, moderatisque judiciis, perspi-
cio, quantum in agendo difficultatis, & quan-
3 tum laboris sit habitura. Sed in hac tanta
difficultate illa me res tamen, judices, con-
solatur, quod vos de criminibus sic audire
consueistis, ut eorum omnem dissolutionem
ab oratore quæeratis: ut non existimetis,
plus vos ad salutem reo largiri oportere,
quam quantum defensor, purgandis crimi-
nibus, consequi, & dicendo probare potue-
rit. De invidia autem sic inter vos discepta-
re debetis, ut non, quid dicatur a nobis,
sed quid oporteat dici, consideretis. Agitur
enim in criminibus, A. Cluentii proprium
periculum; in invidia, causa communis.
Quamobrem alteram partem causæ sic age-
mus, ut vos doceamus: alteram sic, ut ore-
mus. in altera, diligentia vestra nobis ad-
jungenda est; in altera, fides imploranda.
nemo est enim, qui invidiæ, sine vestro, ac
sine talium virorum subsidio possit resistere.
4 Equidem quod ad me attinet, quo me ver-
tam, nescio. negem fuisse illam infamiam
judicii corrupti? negem illam rem agitatam

in concionibus? jactatam in judiciis? commemoratam in senatu? evellam ex animis hominum tantam opinionem? tam penitus insitam? tam vetustam? non est nostri ingenii: vestri auxilii est, judices, hujus innocentiae sic in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma, atque in communi incendio subvenire. Etenim sicut² aliis in locis parum firmamenti & parum⁵ virium veritas habet: sic in hoc loco falsa invidia imbecilla esse debet. Dominetur in concionibus, jaceat in judiciis: valeat in opinionibus ac sermonibus imperitorum, ab ingeniis prudentium repudietur: vehementes habeat repentinos impetus, spatio interposito & causa cognita consenescat. denique illa definitio judiciorum æquorum, quæ nobis a majoribus tradita est, retineatur: ut in judiciis & sine invidia culpa plectatur, & sine culpa invidia ponatur. Quamobrem⁶ a vobis, judices, antequam de ipsa causa dicere incipio, hæc postulo: primum id, quod æquissimum est, ut ne quid huc præjudicati afferatis. etenim non modo auctoritatem, sed etiam nomen judicum amitteremus, nisi hic ex ipsis causis judicabimus, ac si ad causas judicia jam facta domo deferemus.

deinde si quam opinionem jam vestris mentibus comprehendistis, si eam ratio convellet, si oratio labefactabit, si denique veritas extorquebit; ne repugnetis, eamque animis vestris aut libentibus, aut æquis remittatis. tum autem, cum ego unaquaque de re dicam, & diluam, ne ipsi, quæ contraria sunt, taciti cogitationi vestræ subjiciatis; sed ad extremum expectetis, & me meum dicendi ordinem servare patiamini: cum peroraro, tum, si quid erit præteritum, a me **3**requiratis. Ego me, iudices, ad eam causam ⁷accedere, quæ jam per annos octo continuos ex contraria parte audiatur, atque ipsa opinione hominum tacita prope convicta atque damnata sit, facile intelligo: sed, si quis mihi deus vestram ad me audiendum benivolentiam conciliarit; efficiam profecto, ut intelligatis, nihil esse homini tam timendum, quam invidiam: nihil innocenti, suscepta invidia, tam optandum, quam æquum iudicium, quod in hoc uno denique falsæ infamiæ finis aliquis atque exitus reperiat. Quamobrem magna me spes tenet, si ea, quæ sunt in causa, explicare, atque omnia dicendo consequi potuero, hunc locum, confessumque vestrum, quem illi

horribilem A. Cluentio ac formidolosum fore putaverunt, eum tandem ejus fortunæ miseræ, multumque jactatæ portum ac perfugium futurum. Tametsi permulta sunt, quæ mihi, antequam de causa dicam, de communibus invidiæ periculis dicenda esse videantur: tamen, ne diutius oratione mea suspensa exspectatio vestra teneatur, aggrediar ad crimen cum illa deprecatione, judices, qua mihi sæpius utendum esse intelligo, sic ut me audiat, quasi hoc tempore hæc causa primum dicatur, sicuti dicitur; non quasi sæpe jam dicta & numquam probata sit. Hodierno enim die primum veteris istius criminis diluendi potestas est data: ante hoc tempus error in hac causa atque invidia versata est. Quamobrem dum multorum annorum accusationi breviter, dilucideque respondeo, quæso, ut me, judices, sicuti facere instituistis, benigne, attenteque audiat.

Corrupisse dicitur A. Cluentius judicium 4 pecunia, quo inimicum suum innocentem, 9 Statium Albium, condemnaret. Ostendam, judices, primum, (quoniam caput illius atrocitatis atque invidiæ fuit, innocentem pecunia circumventum) neminem umquam

majoribus criminibus, gravioribus testibus esse in iudicium vocatum: deinde ea de eo praejudicia esse facta ab ipsis iudicibus, a quibus condemnatus est, ut non modo ab iisdem, sed ne ab aliis quidem ullis, absolvi ullo modo posset. Cum hæc docuero, tum illud ostendam, quod maxime requiri intelligo, iudicium illud pecunia esse tentatum, non a Cluentio, sed contra Cluentium: faciamque, ut intelligatis, in tota illa causa quid res ipsa tulerit, quid error affinxerit, quid invidia conflarit.

- 10 Primum igitur illud est, ex quo intelligi possit, debuisse Cluentium magnopere causæ confidere, quod certissimis criminibus & testibus fretus ad accusandum descenderit. Hoc loco faciendum mihi, iudices, est, ut vobis breviter illa, quibus Albius condemnatus est, crimina exponam. Abs te peto, Oppianice, ut me invitum de patris tui causa dicere existimes, adductum fide atque officio defensionis. Etenim tibi si in præsentia satisfacere non potuero, tamen multæ mihi ad satisfaciendum reliquo tempore facultates dabuntur: Cluentio nisi nunc satisfecero, postea mihi satisfaciendi potestas non erit. Simul & illud quis est, qui dubitare
- debeat,

debeat, contra damnatum & mortuum, pro incolumi & vivo dicere: cum illi, in quem dicitur, damnatio omne ignominiae periculum jam abstulerit, mors vero etiam doloris; huic autem, pro quo dicitur, nihil possit offensionis accedere sine acerbissimo animi sensu ac dolore, & sine summo dedecore vitae ac turpitudine? Atque, ut intelligatis, Cluentium non accusatorio animo, non ostentatione aliqua aut gloria adductum, sed nefariis injuriis, quotidianis insidiis, proposito ante oculos vitae periculo, nomen Oppianici detulisse, paulo longius exordium rei demonstrandae repetam: quod quaeso, iudices, ne moleste patiamini. Principiis enim cognitis, multo facilius extrema intelligetis.

A. Cluentius Avitus fuit, pater hujusce, 5 iudices, homo non solum municipii Larinatis, ex quo erat, sed etiam regionis illius & vicinitatis, virtute, existimatione, nobilitate facile princeps. Is cum esset mortuus, Sulla & Pompejo consulibus, reliquit hunc annos xv natum, grandem autem & nubilem filiam: quæ brevi tempore post patris mortem nupsit A. Aurio Melino, consobrino suo, adolescenti in primis, ut tum

habebatur, inter suos & honesto & nobili.
12 Cum essent hæ nuptiæ plenæ dignitatis, plenæ concordiæ, repente est exorta mulieris importunæ nefaria libido, non solum dedecore, verum etiam scelere conjuncta. Nam Saffia, mater hujus Aviti, (mater enim a me, nominis causa, tametsi in hunc hostili odio & crudelitate est, mater, inquam, appellabitur: neque umquam illa ita de suo scelere & immanitate audiet, ut naturæ nomen amittat. quo enim ipsum nomen amantius, indulgentiusque maternum, hoc illius matris, quæ multos jam annos, & nunc cum maxime filium interfectum cupit, singulare scelus, majore odio dignum esse ducetis.) Ea igitur mater Aviti, Melini illius adolescentis, generi sui, contra quam fas erat, amore capta, primo, neque id ipsum diu, quoquo modo poterat, in illa cupiditate continebatur: deinde ita flagrare cœpit amentia, sic inflammata ferri libidine, ut eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filii dolor, non filiæ mœror a cupiditate revocaret.
13 Animum adolescentis, nondum consilio ac ratione firmatum, pellexit iis omnibus rebus, quibus illa ætas capi ac

deliniri potest. Filia, quæ non solum illo
 communi dolore muliebri in ejusmodi viri
 injuriis angeretur, sed nefarium matris pel-
 licatum ferre non posset, de quo ne queri
 quidem sine scelere se posse arbitraretur, ce-
 teros sui tanti mali ignaros esse cupiebat:
 in hujus amantissimi sui fratris manibus &
 gremio, mœrore & lacrymis consenescebat.
 Ecce autem subitum divortium; quod sola-
 14 tium malorum omnium fore videbatur. Dis-
 cedit a Melino Cluentia: ut in tantis inju-
 riis, non invita; ut a viro, non libenter.
 Tum vero illa egregia ac præclara mater
 palam exsultare lætitia, ac triumphare gau-
 dio cœpit, victrix filiæ, non libidinis. Ita-
 que diutius suspicionibus obscuris lædi fa-
 mam suam noluit: lectum illum genialem,
 quem biennio ante filiæ suæ nubenti strave-
 rat, in eadem domo sibi ornari & sterni, ex-
 pulsa atque exturbata filia, jubet. Nubit
 genero focrus, nullis auspiciis, nullis au-
 ctoribus, funestis ominibus omnium omni-
 bus. O mulieris scelus incredibile, & præ-
 6 ter hanc unam, in omni vita inauditum! o 15
 libidinem effrenatam & indomitam! o auda-
 ciam singularem! non timuisse, si minus
 vim deorum, hominumque famam, at illam

ipsam noctem, facesque illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiae? non parietes denique ipsos, superiorum testes nuptiarum? perfregit ac prostravit omnia cupiditate ac furore: vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia. Tulit hoc commune dedecus jam familiae, cognationis, nominis, graviter filius: augebatur autem ejus molestia quotidianis querimoniis & assiduo fletu sororis: statuit tamen nihil, sibi in tantis injuriis ac tanto scelere matris, gravius faciendum, quam ut illa matre ne uteretur: ne, quam videre sine summo animi dolore non poterat, ea si matre uteretur, non solum videre, sed etiam probare suo judicio putaretur.

17 Initium quod huic cum matre fuerit simultatis, audistis. Pertinuisse hoc ad causam, tunc, cum reliqua cognoveritis, intelligetis. Nam illud me non praeterit, cujusmodicunque mater sit, tamen in judicio filii de turpitudine parentis dici vix oportere. Non essem ad ullam causam idoneus, iudices, si hoc, quod in communibus hominum sensibus atque in ipsa natura positum atque infixum est, id ego, cum ad amici pericula depellenda adhiberer, non viderem. Facile

intelligo, non modo reticere homines parentum injurias, sed etiam animo æquo ferre oportere. Sed ego ea, quæ ferri possunt, ferenda; quæ taceri, tacenda esse arbitror. Nihil in vita vidit calamitatis A. Cluentius, 18 nullum periculum mortis adiit, nihil mali timuit, quod non totum a matre esset conflatum & perfectum. quæ hoc tempore file-ret omnia, atque ea, si oblivione non posset, tamen taciturnitate sua testata esse pateretur: sed ea vero sic agit, ut prorsus reticere nullo modo possit. Hoc enim ipsum iudicium, hoc periculum, illa accusatio, omnis testium copia, quæ futura est, a matre initio est adornata, a matre hoc tempore instruitur, atque omnibus ejus opibus & copiis comparatur: ipsa denique nuper Larino, hujus opprimendi causa, Romam advolavit. Præsto est mulier audax, peccu-niosa, crudelis: instituit accusatores, instruit testes: squalore hujus & sordibus lætatur: exitium exoptat: sanguinem suum profun-dere omnem cupit, dummodo profusum hu-jus ante videat. Hæc nisi omnia perspexeritis in causa, temere a nobis illam appel-lari putatote: sin autem erunt & aperta & nefaria, Cluentio ignoscere debetis, quod

hæc a me dici patiatur : mihi ignoscere non
7 deberetis , si tacerem. Nunc jam summa-
19 tim exponam , quibus criminibus Oppianicus
damnatus sit ; ut & constantiam A. Cluentii,
& rationem accusationis perspicere possitis.
Ac primum causa accusandi quæ fuerit, osten-
dam ; ut id ipsum A. Cluentium vi & neces-
sitate coactum fecisse videatis.

20 Cum manifesto venenum deprehendisset ,
quod vir matris Oppianicus ei paravisset ;
& res non conjectura , sed oculis ac mani-
bus teneretur , neque in causa ulla dubita-
tio posset esse : accusavit Oppianicum. quam
constanter , & quam diligenter , postea di-
cam : nunc hoc scire vos volui , nullam huic
alias accusandi causam fuisse , nisi uti pro-
positum vitæ periculum & quotidianas capi-
tis insidias hac una ratione vitaret. Atque,
ut intelligatis , his accusatum esse criminibus
Oppianicum , ut neque accusator timere , ne-
que reus sperare debuerit ; pauca vobis illius
judicii crimina exponam : quibus cognitis ,
nemo vestrûm mirabitur , illum , diffiden-
tem rebus suis , ad Stalenum atque ad pe-
cuniam confugisse.

21 Larinas quædam fuit Dinea , focrus Op-
pianici : quæ filios habuit M. & Numerium

Aurios, & Cn. Magium, & filiam Magiam, nuptam Oppianico. M. Aurius adolescentulus, bello Italico captus apud Asculum, in Q. Sergii senatoris, ejus, qui inter ficiarios damnatus est, manus incidit, & apud eum fuit in ergastulo. Numerius autem Aurius frater, mortuus est, heredemque Cn. Magium, fratrem suum, reliquit. Postea Magia, uxor Oppianici, mortua est: postremo unus, qui reliquus erat Dineæ filius, Cn. Magius, est mortuus. Is fecit heredem illum adolescentem Oppianicum, sororis suæ filium, eumque partiri cum Dinea matre jussit. Interim venit index ad Dineam, neque obscurus, neque incertus, qui nuntiaret ei, filium ejus, M. Aurium, vivere, & in agro Gallico esse in servitute. Mulier,²² amissis liberis, cum unius filii recuperandi spes esset ostentata, omnes suos propinquos, filiique sui necessarios convocavit, & ab iis flens petivit, ut negotium fusciperent, adolescentem investigarent, sibi restituerent eum filium, quem tantum unum ex multis fortuna reliquum esse voluisset. Hæc cum agere instituisset, oppressa morbo est. itaque testamentum fecit ejusmodi, ut illi filio H-S ccccccioooo millia legaret, heredem

institueret eundem illum Oppianicum, nepotem suum. atque his diebus paucis est mortua. propinqui tamen illi, quemadmodum viva Dinea instituerant, ita, mortua illa, ad investigandum Aurium cum eodem illo indice in agrum Gallicum profecti sunt.

8 Interim Oppianicus, ut erat, sicuti multis²³ ex rebus reperietis, singulari scelere & audacia, per quendam Gallicanum, familiarem suum, primum illum indicem pecunia corrupit: deinde ipsum Aurium, non magna jactura facta, tollendum, interficiendumque curavit. Illi autem, qui erant ad propinquum investigandum & recuperandum profecti, litteras Larinum ad Aurius, illius adolescentis propinquos, suosque necessarios, mittunt; sibi difficilem esse investigandi rationem, quod intelligerent indicem ab Oppianico esse corruptum. Quas litteras A. Aurius, vir fortis & experiens, & domi nobilis, M. illius Auriî propinquus, in foro, palam, multis audientibus, cum adesset Oppianicus, recitat, & clarissima voce, se nomen Oppianici, si interfectum M. Aurium comperisset, delaturum esse testatur.²⁴ Interim brevi tempore illi, qui erant in agrum Gallicum profecti, Larinum

revertuntur: interfectum esse M. Aurium renuntiant. Animi non solum propinquorum, sed etiam omnium Larinatum odio Oppianici, & illius adolescentis misericordia, commoventur. Itaque cum A. Aurius, qui antea denuntiabat, clamore hominem ac minis insequi coepisset: Larino profugit, & se in castra clarissimi viri, Q. Metelli, contulit. Post illam fugam, & sceleris & con- 25 scientiæ testem, numquam se judiciis, numquam legibus, numquam inermem inimicis committere ausus est: sed per illam L. Sullæ vim atque victoriam, Larinum in summo timore omnium cum armatis advolavit: quatuor viros, quos municipales fecerant, sustulit: se a Sulla, & alios præterea tres, factos esse dixit: & ab eodem sibi esse imperatum, ut Aurium illum, qui sibi delationem nominis, & capitis periculum ostentarat, & alterum Aurium, & ejus C. filium, & Sex. Virbium, quo sequestre in illo indice corrumpendo dicebatur esse usus, proscribendos, interficiendosque curaret. Itaque, illis crudelissime interfectis, non mediocri ab eo ceteri proscriptionis & mortis metu terrebantur. His rebus in causa, judicioque patefactis, quis est, qui illum absolvi potuisse

9 arbitraretur? Atque hæc parva sunt: cognoscite reliqua: ut non aliquando condemnatum esse Oppianicum, sed aliquandiu incolumem fuisse miremini.

26 Primum videte hominis audaciam. Saffiam in matrimonium ducere, Aviti matrem, illam, cujus virum A. Aurium occiderat, concupivit. Utrum impudentior hic, qui postulet, an crudelior illa, si nubat, difficile dictu est. sed tamen utriusque humanitatem, constantiamque cognoscite. Petit Oppianicus, ut sibi Saffia nubat, & id magnopere contendit. illa autem non admiratur audaciam, non impudentiam aspernatur, non denique illam Oppianici domum, viri sui sanguine redundantem, reformidat: sed quod haberet tres ille filios, idcirco se ab his nuptiis abhorрere respondit. Oppianicus, qui pecuniam Saffiæ concupivisset, domo sibi quærendum remedium existimavit ad eam moram, quæ nuptiis afferebatur. Nam, cum haberet ex Novia infantem filium: alter autem ejus filius, Papia natus, Theani Appuli, quod abest a Larino XVIII millia passuum, apud matrem educaretur: arcessit subito sine causa puerum Theano: quod facere, nisi ludis publicis,

aut festis diebus, antea non solebat. Mater, nihil mali misera suspicans, mittit. Ille se Tarentum proficisci cum simulasset, eo ipso die puer, cum hora undecima in publico valens visus esset, ante noctem mortuus, & postridie, antequam luceret, combustus est. Atque hunc tantum mœrorem matri²⁸ prius hominum rumor, quam quisquam ex Oppianici familia renuntiavit. Illa cum uno tempore audisset, sibi non solum filium, sed etiam exsequiarum munus ereptum, Larinum confestim exanimata venit, & ibi de integro funus jam sepulto filio fecit. Dies nondum decem intercefferant, cum ille alter filius infans necatur. Itaque nubit Oppianico continuo Saffia, lætanti jam animo, & spe optima confirmato: nec mirum, quæ se non nuptialibus donis, sed filiorum funeribus delinitam videret. Ita, quod ceteri propter liberos pecuniæ cupidiores solent esse, ille propter pecuniam liberos amittere jucundius esse duxit. Sentio, iudices, vos¹⁰ pro vestra humanitate, his tantis sceleribus,²⁹ breviter a me demonstratis, vehementer esse commotos. Quo tandem igitur animo fuisse illos arbitramini, quibus his de rebus non modo audiendum fuit, verum etiam

judicandum? Vos auditis de eo, in quem judices non estis: de eo, quem non videtis: de eo, quem odisse jam non potestis: de eo, qui & naturæ & legibus satisfecit: quem leges exilio, natura morte multavit. Auditis non ab inimico: auditis sine testibus: auditis, cum ea, quæ copiosissime dici possunt, breviter a me, strictimque dicuntur. Illi audiebant de eo, de quo jurati sententias ferre debebant: de eo, cujus præsentis nefarium & consceleratum vultum intuebantur: de eo, quem oderant propter audaciam: de eo, quem omni supplicio dignum esse ducebant: audiebant ab accusatoribus: audiebant verba multorum testium: audiebant, cum unaquaque de re a P. Canutio, homine eloquentissimo, graviter & diu diceretur. Et est quisquam, qui, cum hæc cognoverit, suspicari possit, Oppianicum judicio oppressum & circumventum esse innocentem? Acervatim jam reliqua, judices, dicam, ut ad ea, quæ propiora hujus causæ & adjunctiora sunt, perveniam.

Vos, quæso, memoria teneatis, non mihi hoc esse propositum, ut accusem Oppianicum mortuum: sed, cum hoc persuadere

vobis velim, iudicium ab hoc non esse corruptum, hoc uti initio ac fundamento defensionis, Oppianicum, hominem sceleratissimum & nocentissimum esse damnatum: qui uxori suæ Cluentiæ, quæ amita hujus Aviti fuit, cum ipse poculum dedisset, subito illa in media potione exclamavit, se maximo cum dolore mori: nec diutius vixit, quam locuta est, nam in ipso sermone hoc & vociferatione mortua est. & ad hanc mortem tam repentinam, vocemque morientis, omnia præterea, quæ solent esse indicia & vestigia veneni, in illius mortuæ corpore fuerunt. Eodemque veneno C. Oppianicum, fratrem, necavit. Neque est hoc **II** satis: tametsi in ipso fraterno parricidio nullo scelus prætermisum videtur; tamen, ut ad hoc nefarium facinus accederet, adiutum sibi aliis sceleribus ante munivit. Nam cum esset gravida Auria, fratris uxor, & jam appropinquare partus videretur; mulierem veneno interfecit, ut una illa, & quod erat ex fratre conceptum, necaretur. Postea fratrem aggressus est: qui sero, jam exhausto illo poculo [mortis], cum & de suo & de uxoris interitu clamaret, testamentumque mutare cuperet, in ipsa significatione hujus

voluntatis, est mortuus. Ita mulierem, ne partu ejus ab hereditate fraterna excluderetur, necavit: fratris autem liberos prius vita privavit, quam illi hanc ab natura propriam lucem accipere potuerunt; ut omnes intelligerent, nihil ei clausum, nihil sanctum esse posse, cujus ab audacia, fratris liberos ne materni quidem corporis custodia tegere potuisset. Memoria teneo, Milesiam
32 quandam mulierem, cum essem in Asia, quod ab heredibus secundis accepta pecunia, partum sibi ipsa medicamentis abegisset, rei capitalis esse damnatam: neque injuria; quæ spem parentis, memoriam nominis, subsidium generis, heredem familiæ, designatum reipublicæ civem, sustulisset. Quanto Oppianicus in eadem injuria majore supplicio dignus? siquidem illa, cum suo corpori vim attulisset, se ipsa cruciavit: hic autem idem illud effecit per alieni corporis mortem atque cruciatum. Ceteri non videntur in singulis hominibus multa parricidia suscipere posse: Oppianicus inventus est, qui in
12 uno corpore plures necaret. Itaque, cum
33 hanc consuetudinem, audaciamque cognosceret avunculus illius adolescentis, Oppianici, Cn. Magius; isque gravi morbo affectus esset,

& heredem illum sororis suæ filium faceret: amicis adhibitis, præsentem matre sua, Dineam, uxorem suam interrogavit, essetne prægnans. quæ cum se esse respondisset; ab ea petivit, ut, se mortuo, apud Dineam, quæ tum ei mulieri socrus erat, quoad pareret, habitaret, diligentiamque adhiberet, ut id, quod conceperat, fervaret, ut saluum parere posset. Itaque ei testamento legat grandem pecuniam a filio, si quæ natus esset: ab secundo herede nihil legat. Quid 34 de Oppianico suspicatus sit, videtis: quid judicavit, obscurum non est. Nam, cum ejus filium faceret heredem, eum tutorem liberis non adscripsit. Quid Oppianicus fecerit, cognoscite: ut illum Magium intelligatis longe animo prospexisse morientem. Quæ pecunia mulieri legata erat a filio, si qui natus esset, eam præsentem Oppianicus non debitam mulieri solvit: si hæc solutio legatorum, & non merces abortionis appellanda est. Quo illa pretio accepto, multisque præterea muneribus, quæ tum ex tabulis Oppianici recitabantur, spem illam, quam in alvo commendatam a viro continebat, victa avaritia sceleri Oppianici vendidit. Nihil posse jam ad hanc improbitatem 35

addi videtur. attendite exitum. Quæ mulier obtestatione viri decem illis mensibus ne domum quidem ullam, nisi focrus suæ, nosse debuit, hæc quinto mense post viri mortem ipsi Oppianico nupsit. quæ nuptiæ non diuturnæ fuerunt. erant enim non matrimonii dignitate, sed sceleris societate conjunctæ.

13 Quid? illa cædes Asinii Larinatis, ad-
³⁶lescentis pecuniosi, quam clara tum, recenti
 re? quam omnium sermone celebrata? Fuit
 Avilius quidam Larinas perdita nequitia, &
 summa egestate, arte quadam præditus ad
 libidines adolescentulorum excitandas ac-
 commodata: qui, ut se blanditiis & assen-
 tationibus in Asinii consuetudinem penitus
 immerfit, Oppianicus continuo sperare cœ-
 pit, hoc se Avilio, tamquam aliqua machi-
 na admota, capere Asinii adolescentiam, &
 fortunas ejus patrias expugnare posse. Ra-
 tio excogitata Larini est: res translata Ro-
 mam. iniri enim id consilium facilius in so-
 litudine, perfici rem ejusmodi commodius
 in turba posse arbitrati sunt. Asinius cum
 Avilio Romam est profectus. Hos vestigiis
 Oppianicus consecutus est. Jam ut Romæ
 vixerint, quibus conviviis, quibus flagitiis,
 quantis

quantis & quam profusis sumtibus, non modo conscio, sed etiam conviva & adjutore Oppianico, longum est mihi dicere, præsertim ad alia properanti. Exitum hujus assimulatæ familiaritatis cognoscite. Cum esset 37 adolescens apud mulierculam quandam, atque ibi pernoctaret, & ibi diem posterum commoraretur: Avilius, ut erat constitutum, simulat se ægrotare, & testamentum facere velle. Oppianicus obsignatores ad eum, qui neque Asinium, neque Avilium nossent, adducit, & illum Asinium appellat: ipse testamento, Asinii nomine obsignato, discedit. Avilius illico convalescit. Asinius autem brevi illo tempore, quasi in hortulos iret, in arenarias quasdam, extra portam Esquilinam, perductus occiditur. Qui cum 38 unum jam & alterum diem desideraretur; neque in iis locis, ubi ex consuetudine quærebatur, inveniretur, & Oppianicus in foro Larinatum dictitaret, nuper se & suos amicos testamentum ejus obsignasse: liberti Asinii, & nonnulli amici, quod eo die, quo postremum Asinius visus erat, Avilium cum eo fuisse, & a multis visum esse constabat, in eum invadunt, & hominem ante pedes Q. Manilii, qui tum erat triumvir, constituunt.

Atque ille continuo, nullo teste, nullo indice, recentis maleficii conscientia perterritus, omnia, ut a me paulo ante dicta sunt, exponit, Asiniumque ab se, consilio Oppianici, interfectum fatetur. Extrahitur domo latitans Oppianicus a Manilio: index Avilius ex altera parte coram tenetur. Hic jam quid reliqua quæritis? Manilium plerique noratis. non ille honorem a pueritia, non studia virtutis, non ullum existimationis bonæ fructum umquam cogitarat: sed ex petulanti atque improbo scurra, in discordiis civitatis, ad eam columnam, ad quam multorum sæpe conviciis perductus erat, tum suffragiis populi pervenerat. Itaque rem cum Oppianico transigit: pecuniam ab eo accipit: causam & susceptam & manifestam relinquit. Ac tum in Oppianici causa crimen hoc Asinianum cum testibus multis, tum vero indicio Avilii probabatur: in quo, inter allegatos, Oppianici nomen, primum esse constabat, ejus, quem vos miserum atque innocentem, falso judicio circumventum esse dicitis.

14 Quid? aviam tuam, Oppianice, Di-
40 neam, cui tu es heres, pater tuus non manifesto necavit? ad quam cum adduxisset

medicum illum suum, jam cognitum, & sæpe victorem, [per quem interfecerat plurimos,] mulier exclamat, se ab eo nullo modo velle curari, quo curante suos omnes perdidisset. Tum repente Anconitanum quendam, L. Clodium, pharmacopolam circumforaneum, qui casu tum Larinum venisset, aggreditur, & cum eo H-S quadringentis, id quod ipsius tabulis tum est demonstratum, transigit. L. Clodius, qui properaret, cui fora multa restarent, simul atque introductus est, rem confecit: prima portione mulierem sustulit: neque postea Larini punctum est temporis commoratus. Eadem hac⁴¹ Dinea testamentum faciente, cum tabulasprehendisset Oppianicus, qui gener ejus fuisset, digito legata delevit: &, cum id multis locis fecisset, post mortem ejus, ne lituris coargui posset, testamentum, in alias tabulas transcriptum, signis adulterinis obsignavit. Multa prætereo consulto. etenim vereor, ne hæc ipsa nimium multa esse videantur. Vos tamen eum similem sui fuisse in ceteris vitæ partibus existimare debetis. Illum tabulas publicas Larini censorias corrupisse, decuriones universi judicaverunt. Cum illo jam nemo rationem, nemo rem

ullam contrahebat: nemo illum ex tam multis cognatis & affinibus tutorem umquam liberis suis scripsit: nemo illum aditu, nemo congressione, nemo sermone, nemo convivio dignum judicabat: omnes aspernabantur, omnes abhorrebant, omnes, ut aliquam immanem ac perniciosam bestiam, pestemque fugiebant. Hunc tamen hominem tam audacem, tam nefarium, tam nocentem, numquam accusasset Avitus, iudices, si id prætermittere, salvo capite suo, potuisset. Erat huic inimicus Oppianicus; sed tamen erat vitricus: crudelis & huic infesta mater; attamen mater. postremo nihil tam remotum ab accusatione, quam Cluentius, & natura, & voluntate, & instituta ratione vitæ. Sed cum esset hæc illi proposita conditio, ut aut iuste, pieque accusaret, aut acerbe, indigneque moreretur; accusare, quoquo modo posset, quam illo modo emori, maluit.

43 Atque, ut hæc ita esse perspicere possitis, exponam vobis Oppianici facinus manifestum compertum atque deprehensum: ex quo simul utrumque, & huic accusare, & illum condemnari, necesse fuisse intelligetis. 15 Martiales quidam Larini appellabantur,

ministri publici Martis, atque ei deo veteribus institutis, religionibusque Larinatum consecrati: quorum cum satis magnus numerus esset, cumque item, ut in Sicilia permulti Venerei sunt, sic illi Larini in Martis familia numerarentur: repente Oppianicus eos omnes, liberos esse, civesque Romanos coepit defendere. Graviter id decuriones Larinatum, cunctique municipes tulerunt. Itaque ab Avito petiverunt, ut eam causam susciperet, publiceque defenderet. Avitus cum se ab omni ejusmodi negotio removisset, tamen pro loco, pro antiquitate generis sui, pro eo, quod se non suis solum commodis, sed etiam suorum municipum, ceterorumque necessariorum natum esse arbitrabatur, tantæ voluntati universorum Larinatum deesse noluit. Suscepta 44 causa, Romamque delata, magnæ quotidie contentiones inter Avitum & Oppianicum ex utriusque studio defensionis excitabantur. Erat ipse immani, acerbaque natura Oppianicus. incendebat ejus amentiam infesta atque inimica filio mater Aviti. magni autem illi sua interesse arbitrabantur, hunc a causa Martialium demovere. Suberat etiam alia causa major, quæ Oppianici, hominis

avarissimi atque audacissimi, mentem maxi-
45 me commovebat. Nam Avitus usque ad il-
lius judicii tempus, nullum testamentum
umquam fecerat. neque enim legare ejus-
modi matri poterat in animum inducere;
neque testamento nomen omnino prætermi-
tere parentis. Id cum Oppianicus sciret,
(neque enim erat obscurum,) intelligebat,
Avito mortuo, bona ejus omnia ad matrem
esse ventura: quæ ab sese postea, aucta pe-
cunia, majore præmio; orbata filio, mino-
re periculo, necaretur. Itaque his rebus
incensus, qua ratione Avitum veneno tol-
16 lere conatus sit, cognoscite. C. & L. Fa-
46 bricii, fratres, gemini fuerunt ex munici-
pio Aletrinate, homines inter se cum for-
ma, tum moribus similes, municipum au-
tem suorum dissimillimi: in quibus quantus
splendor sit, quam prope æquabilis, quam
fere omnium constans & moderata ratio vi-
tæ, nemo vestrûm, ut mea fert opinio,
ignorat. His Fabriciis semper usus est Op-
pianicus familiarissime. Jam hoc fere scitis
omnes, quantam vim habeat ad conjungen-
das amicitias, studiorum ac naturæ simili-
tudo. Cum illi ita viverent, ut nullum quæ-
stum turpem esse arbitrarentur: cum omnis

ab his fraudes, omnes infidiæ, circumscriptio-
 nesque adolescentium nascerentur; cumque
 essent vitiis atque improbitate omnibus no-
 ti: studiose, ut dixi, ad eorum se familia-
 ritatem multis jam ante annis Oppianicus
 applicarat. Itaque tum sic statuit, per C. 47
 Fabricium (nam L. erat mortuus) infidias
 Avito comparare. Erat illo tempore infir-
 ma valitudine Avitus. utebatur autem me-
 dico ignobili, sed spectato homine, Cleo-
 phanto: cujus servum Diogenem Fabricius
 ad venenum Avito dandum spe & pretio sol-
 licitare cœpit. Servus non incallidus, sed,
 ut ipsa res declaravit, frugi atque integer,
 sermonem Fabricii non est aspernatus: rem
 ad dominum detulit: Cleophrantus autem
 cum Avito est locutus. Avitus statim cum
 M. Bebrio senatore, familiarissimo suo, com-
 municavit: qui qua fide, qua prudentia,
 qua dignitate fuerit, meminisse vos arbi-
 tror. Ei placuit, ut Diogenem Avitus eme-
 ret a Cleophranto, quo facilius aut compre-
 henderetur res ejus indicio, aut falsa esse
 cognosceretur. Ne multis; Diogenes emi-
 tur: venenum diebus paucis, (multi viri
 boni cum ex occulto intervenissent) pecu-
 niaque obsignata, quæ ad eam rem dabatur,

in manibus Scamandri, liberti Fabriciorum,
48deprehenditur. Proh dii immortales! Op-
17pianicum quisquam his rebus cognitis, cir-
cumventum esse dicet? Quis umquam au-
dacior? quis nocentior? quis apertior in
judicium adductus est? Quod ingenium, quæ
facultas dicendi, quæ a quoquam excogita-
ta defensio, huic uni crimini potuit obfiste-
re? simul & illud quis est qui dubitet, quin
hac re comperta, manifestoque deprehensa,
aut obeunda mors Cluentio, aut suscipienda
accusatio fuerit?

49 Satis esse arbitror demonstratum, judi-
ces, iis criminibus accusatum esse Oppiani-
cum, ut honeste absolvi nullo modo potue-
rit. Cognoscite nunc ita reum citatum esse
illum, ut, re semel atque iterum præjudi-
cata, condemnatus in judicium venerit.
Nam Cluentius, judices, primum nomen
ejus detulit, cujus in manibus venenum de-
prehenderat. Is erat libertus Fabriciorum,
Scamander. integrum consilium: judicii
corrupti nulla suspicio: simplex in judicium
causa, certa res, verum crimen allatum
est. Hic tum Fabricius, is, de quo ante
dixi, qui, liberto damnato, sibi illud im-
pendere periculum videret: quod mihi cum

Aletrinatibus vicinitatem, & cum plerisque eorum magnum usum esse sciebat, frequentes eos ad me domum adduxit. Qui quamquam de homine, sicut necesse erat, existimabant: tamen, quod erat ex eodem municipio, suæ dignitatis esse arbitrabantur, eum, quibus rebus possent, defendere; idque a me, ut facerem, & ut causam Scamandri susciperem, petebant: in qua causa patroni omne periculum continebatur. Ego, 50 qui neque illis talibus viris, ac tam amantibus mei, rem possem ullam negare; neque illud crimen tantum ac tam manifestum esse arbitrarer, sicut ne illi quidem ipsi, qui mihi tum illam causam commendabant, arbitrabantur: pollicitus iis sum, me omnia, quæ vellent, esse facturum. Res agi ccepta 18 est: citatus est Scamander reus. Accusabat P. Canutius, homo in primis ingeniosus, & in dicendo exercitatus: accusabat autem ille quidem Scamandrum verbis tribus, VENENVUM ESSE DEPREHENSVM. omnia tela totius accusationis in Oppianicum conjiciebantur: aperiiebatur causa infidiarum: Fabriciorum familiaritas commemorabatur: hominis vita & audacia proferebatur: denique omnis accusatio varie,

graviterque tractata, ad extremum manifestata veneni deprehensione conclusa est. Hic ego tum ad respondendum surrexi, qua cura? dii immortales! qua sollicitudine animi? quo timore? Semper equidem magno cum metu incipio dicere. quotiescumque dico, toties mihi videor in iudicium venire, non ingenii solum, sed etiam virtutis atque officii; ne aut id profiteri videar, quod non possim implere, quod est impudentiæ; aut id non efficere, quod possim, quod est aut perfidiæ, aut negligentiae: tum vero ita sum perturbatus, ut omnia timerem; si nihil dixissem, ne infantissimus; si multa in ejusmodi causa dixissem, ne impudentissimus existimarer. Collegi me aliquando, & ita constitui, fortiter esse agendum: illi ætati, qua tum eram, solere laudi dari, etiam si minus firmis causis hominum periculis non defuissem. Itaque feci: sic pugnavi, sic omni ratione contendi, sic ad omnia confugi, quantum ego assequi potui, remedia ac perfugia causarum, ut hoc, quod timide dicam, consecutus sim, ne quis illi causæ patronum defuisse arbitraretur. Sed, ut quidquid ego apprehenderam, statim accusator extorquebat e manibus. Si quæsieram, an

inimicitiae Scamandro cum Avito; fatebatur, nullas fuisse: sed Oppianicum, cujus ille minister fuisset, huic inimicissimum fuisse atque esse dicebat. Sin autem illud egeram, nullum ad Scamandrum morte Aviti venturum emolumentum fuisse; concedebat: sed ad uxorem Oppianici, hominis in uxoribus necandis exercitati, omnia bona Aviti ventura esse dicebat. Cum illa defensione usus essem, quæ in libertinorum causis honestissima semper existimata est, Scamandrum patrono esse probatum; fatebatur: sed quærebat, cui probatus esset ipse patronus. Cum ego pluribus verbis in eo commoratus 53 essem, Scamandro factas insidias esse per Diogenem, constitutumque inter eos de alia refuisse, ut medicamentum, non venenum, Diogenes afferret: hoc cuivis usu venire posse: quærebat, cur in ejusmodi locum, tam abditum, cur solus, cur cum obsignata pecunia venisset. Denique hoc loco causa testibus, honestissimis hominibus, premebatur. M. Bebrius de suo consilio Diogenem emtum: se præsentem Scamandrum cum veneno, pecuniaque deprehensum esse dicebat. P. Quintilius Varus, homo summa religione & summa auctoritate præditus, de

insidiis, quæ fierent Avito, & de sollicitatione Diogenis, recenti re, secum Cleo-
54 phantum locutum esse dicebat. Atque in illo iudicio cum Scamandrum nos defendere videremur, verbo ille reus erat, re quidem vera, & periculo, & tota accusatione Oppianicus. Neque id obscure ferebat, nec dissimulare ullo modo poterat: aderat frequens, advocabat, omni studio, gratiaque pugnabat: postremo, id quod maximo malo illi causæ fuit, hoc ipso in loco, quasi reus ipse esset, sedebat. Oculi omnium iudicum non in Scamandrum, sed in Oppianicum conjiciebantur: timor ejus, perturbatio, suspensus, incertusque vultus, crebra coloris mutatio, quæ erant antea suspiciosa, hæc
20 aperta ac manifesta faciebant. Cum in con-
55 filium iri oporteret, quæsit ab reo C. Junius, quæsit ex lege illa Cornelia, quæ tum erat, clam, an palam, de se sententiam ferri vellet. De Oppianici sententia responsum est, quod is Aviti familiarem Junium esse dicebat, clam velle ferri. Itum est in consilium. omnibus sententiis, præter unam, quam suam Stalenus esse dicebat, Scamander prima actione condemnatus est. Quis tum erat omnium, qui, Scamandro condemnato,

non iudicium de Oppianico factum esse arbitretur? quid est illa damnatione iudicatum, nisi venenum id, quod Avito daretur, esse quaesitum? quæ porro tenuissima suspicio collata in Scamandrum est, aut conferri potuit, ut is sua sponte necare voluisse Avitum putaretur?

Atque, hoc tum iudicio facto, & Oppianico, re & existimatione, jam; lege & pronuntiatione, nondum condemnato: tamen Avitus Oppianicum reum statim non fecit. Voluit cognoscere, utrum iudices in eos solos essent severi, quos venenum habuisse ipsos comperissent, an etiam consilia, conscientiasque ejusmodi facinorum supplicio dignas iudicarent. Itaque C. Fabricium, quem propter familiaritatem Oppianici conscius illi facinori fuisse arbitrabatur, reum statim fecit: utique ei locus primus constitueretur, propter causæ conjunctionem impetravit. Hic tum Fabricius non modo ad me meos vicinos & amicos, Aletrinales, non adduxit, sed ipse iis neque defensoribus uti postea, neque laudatoribus potuit. Rem enim integram hominis non alieni, quamvis suspiciosam, defendere, humanitatis esse putabamus: iudicatam labefactare conari,

Impudentiæ. Itaque tum ille, inopia & necessitate coactus, in causa ejusmodi ad Cepasios fratres confugit, homines industrios, atque eo animo, ut, quæcunque dicendi potestas esset data, in honore atque in beneficio ponerent. Jam hoc quoque prope iniquissime comparatum est, quod in morbis corporis, ut quisque est difficillimus, ita medicus nobilissimus atque optimus quæritur: in periculis capitis, ut quæque causa difficillima est, ita deterrimus, obscurissimusque patronus adhibetur. Citatur reus: agitur causa: paucis verbis accusat, ut de re judicata, Canutius. Incipit longo & alte petito procemio, respondere major Cepasius. Primo attente auditur ejus oratio. erigebat animum, jam demissum & oppressum, Oppianicus. gaudebat ipse Fabricius. non intelligebat, animos judicum, non illius eloquentia, sed defensionis impudentia commoveri. Posteaquam de re coepit dicere, ad ea, quæ erant in causa, addebat etiam ipse nova quædam vulnera. Hoc quamquam sedulo faciebat, tamen interdum non defendere, sed prævaricari [accusationi] videbatur. Itaque cum callidissime se dicere putaret, & cum illa verba gravissima ex intimo

artificio depromisset : *Respicite, judices, hominum fortunas : respicite dubios, variosque casus : respicite C. Fabricii senectutem.* cum hoc, *Respicite*, ornandæ orationis causa sæpe dixisset, respexit ipse : at C. Fabricius a subselliis, demisso capite, discesserat. Hic judices ridere : stomachari atque acer- 59 be ferre patronus, causam sibi eripi, & se cetera de illo loco, *Respicite, judices*, non posse dicere : nec quidquam propius est factum, quam ut illum persequeretur, & collo obtorto ad subsellia reduceret ; ut reliqua posset perorare. Ita tum Fabricius, primum suo judicio, quod est gravissimum, deinde legis vi & sententiis judicum est condemnatus.

Quid est, quod jam de Oppianici causa 22 plura dicamus ? Apud eosdem judices reus est factus, cum is duobus præjudiciis jam damnatus esset : ab iisdem autem judicibus, qui Fabriciorum damnatione de Oppianico judicabant, locus ei primus est constitutus : accusatus est criminibus gravissimis, & iis, quæ a me breviter dicta sunt, & præterea multis, quæ ego omnia nunc omitto : accusatus est apud eos, qui & Scamandrum, ministrum Oppianici, & Fabricium, conscium

60 maleficii, condemnarant. Utrum, per deos
immortales! magis est mirandum, quod is
condemnatus est, an quod omnino respon-
dere ausus est? Quid enim illi iudices fa-
cere potuerunt? qui si innocentes Fabricios
condemnassent, tamen in Oppianico sibi con-
stare, & superioribus consentire judiciis de-
buerunt. An vero illi sua per se ipsi iudicia
rescinderent, cum ceteri soleant, in judi-
cando, ne ab aliorum judiciis discrepent,
providere? & illi, qui Fabricii libertum,
quia minister in maleficio fuerat; patronum,
quia conscius, condemnassent; ipsum prin-
cipem atque architectum sceleris absolve-
rent? & qui ceteros, nullo præiudicio fa-
cto, tamen ex ipsa causa condemnassent;
hunc, quem bis condemnatum jam accepe-
61 rant, liberarent? Tum vero illa iudicia se-
natoria, non falsa invidia, sed vera atque
insigni turpitudine notata, atque operta de-
decore & infamia, defensionis locum nullum
reliquissent. Quid enim tandem illi iudices
responderent, si quis ab iis quæreret? Con-
demnastis Scamandrum, quo crimine? nem-
pe quod Avitum, per servum medici, ve-
neno necare voluisset. Quid Aviti morte Sca-
mander consequebatur? nihil: sed administer
erat

erat Oppianici. Condemnastis C. Fabricium. quid ita? quia, cum ipse familiarissime Oppianico usus, libertus autem ejus in maleficio deprehensus esset: illum expertem ejus consilii fuisse non probabatur. Si igitur ipsum Oppianicum, bis suis judiciis condemnatum, absolvisset, quis tantam turpitudinem judiciorum, quis tantam inconstantiam rerum judicatarum, quis tantam libidinem judicum, ferre potuisset?

Quodsi hoc videtis, quod jam hac omni oratione patefactum est, illo judicio reum condemnari, præsertim ab iisdem judicibus, qui duo præjudicia fecissent, necesse fuisse: simul illud videatis necesse est, nullam accusatori causam esse potuisse, cur judicium vellet corrumpere. Quæro enim abs te, T. 23 Atti, relictis jam ceteris argumentis omnibus, num Fabricios quoque innocentes condemnatos existimes: num etiam illa judicia pecunia corrupta esse dicas; quibus judiciis alter a Staleno solo absolutus est, alter etiam ipse se condemnavit. Age, si nocentes; cujus maleficii? numquid præter venenum quæsitum, quo Avitus necaretur, objectum est? numquid aliud in illis judiciis versatum

est, præter hasce infidias, Avito ab Oppianico per Fabricios factas? nihil, nihil, inquam, aliud, iudices, reperietis. Exstat memoria: sunt tabulæ publicæ: redargue me, si mentior: testium dicta recita: doce, in illorum judiciis quid, præter hoc venenum
63 Oppianici, non modo in criminis, sed in maledicti loco sit objectum. Multa dici possunt, quare ita necesse fuerit judicari: sed ego occurram expectationi vestræ, iudices. Nam, etsi a vobis sic audior, ut numquam benignius, neque attentius quemquam auditum putem: tamen vocat me alio jamdudum tacita vestra expectatio, quæ mihi obloqui videtur. Quid ergo? negasne, illud iudicium esse corruptum? non nego: sed ab hoc corruptum non esse confirmo. A quo igitur est corruptum? opinor, primum, si incertum fuisset, quisnam exitus illius iudicii futurus esset; verisimilius tamen esset, eum potius corrupisse, qui metuisset, ne ipse condemnaretur, quam illum, qui veritus esset, ne alter absolveretur: deinde, cum esset nemini dubium, quid judicari necesse esset, eum certe potius, qui sibi aliqua ratione diffideret, quam eum, qui omni ratione

consideret: postremo, certe potius illum,
 qui bis apud eos iudices offendisset, quam
 eum, qui bis causam iis probavisset. Unum ⁶⁴
 quidem certe, nemo erit tam iniquus Cluen-
 tio, qui mihi non concedat: si constet, cor-
 ruptum illud esse iudicium, aut ab Avito,
 aut ab Oppianico esse corruptum. si doceo
 non ab Avito, vinco ab Oppianico. si osten-
 do ab Oppianico, purgo Avitum. Quare,
 etsi satis docui, rationem nullam huic cor-
 rumpendi fuisse (ex quo intelligitur, ab
 Oppianico esse corruptum); tamen de illo
 ipso separatim cognoscite. Atque ego illa ²⁴
 non argumentabor, quæ sunt gravia vehe-
 menter: eum corrupisse, qui in periculo
 fuerit: eum, qui metuerit: eum, qui spem
 salutis in alia ratione non habuerit: eum,
 qui semper singulari fuerit audacia. multa
 sunt ejusmodi. verum cum habeam rem non
 dubiam, sed apertam atque manifestam,
 enumeratio singulorum argumentorum non
 est necessaria. Dico, C. Aelio Staleno, ju- ⁶⁵
 dici, pecuniam grandem Statium Albium ad
 corrumpendum iudicium dedisse. Num quis
 negat? Te appello, Oppianice; te, T. At-
 ti: quorum alter eloquentia damnationem

illam, alter tacita pietate deplorat. Audete negare, ab Oppianico Staleno judici pecuniam datam: negate, negate, inquam, in eo loco. quid reticetis? At negare non potestis, quod repetistis, quod confessi estis, quod abstulistis. Quo tandem igitur ore mentionem corrupti iudicii facitis, cum ab ista parte judici pecuniam ante iudicium datam, 66 post iudicium ereptam esse fateamini? Quoniam igitur hæc modo gesta sunt? repetam paulo altius, iudices, & omnia, quæ in diuturna obscuritate latuerunt, sic aperiam, ut ea cernere oculis videamini. Vos quæso, ut adhuc me attente audistis, item, quæ reliqua sunt, audiatis: profecto nihil a me dicetur, quod non dignum hoc conventu & silentio, dignum vestris studiis atque auribus esse videatur.

Nam, ut primum Oppianicus, ex eo, quod Scamander reus erat factus, quid sibi impenderet, cœpit suspicari: statim se ad hominis egentis, audacis, in iudiciis corrumpebat exercitati, tum autem iudicis, Staleni familiaritatem applicavit. Ac primum Scamandro reo, tantum donis, datis, muneribusque perfecerat, ut eo auctore

uteretur cupidiorē, quam fides iudicis postulabat. Post autem, cum esset Scaman- 67
 der unius Staleni sententia absolutus, patronus autem Scamandri ne sua quidem sententia liberatus, acrioribus salutis suae remediis subveniendum putavit. Tum a Staleno, sicut ab homine ad excogitandum acutissimo, ad audendum impudentissimo, ad efficiendum acerrimo (haec enim ille & aliqua ex parte habebat, & maiore ex parte se habere simulabat) auxilium capiti & fortunis suis petere coepit. Jam hoc non ignoratis, 25
 iudices, ut etiam bestiae, fame dominante, plerumque ad eum locum, ubi pastae aliquando sint, revertantur. Stalenus ille 68
 biennio ante, cum causam bonorum Safinii Atellae recepisset, sexcentis millibus nummum se iudicium corrupturum esse dixerat. quae cum accepisset a pupillo, suppressit; iudicioque facto, nec Safinio, nec bonorum emtoribus reddidit. Quam cum pecuniam profudisset, & sibi nihil, non modo ad cupiditates suas, sed ne ad necessitatem quidem reliquisset: statuit ad easdem sibi praedas ac suppressiones iudiciales revertendum. Itaque cum Oppianicum jam perditum, &

duobus jugulatum præjudiciis videret; promissis eum suis excitavit abjectum, & simul salutem desperare vetuit. Oppianicus orare hominem coepit, ut sibi rationem ostenderet
69 judicii corrumpendi. Ille autem (quemadmodum ex ipso Oppianico postea est auditum) negavit, quemquam esse in civitate, præter se, qui id efficere posset. sed primo gravari coepit, quod ædilitatem se petere cum hominibus nobilissimis, & invidiam atque offensionem timere dicebat. post exoratus, initio permagnam pecuniam poposcit: deinde ad id pervenit, quod confici potuit, & sestertiûm sexcenta quadraginta millia deferri ad se domum jussit. Quæ pecunia simul atque ad eum delata est, homo impurissimus statim coepit in ejusmodi mente & cogitatione versari: nihil esse suis rationibus utilius, quam Oppianicum condemnari: illo absoluto, pecuniam illam aut iudicibus dispartendam, aut ipsi esse reddendam: damnato, repetiturum esse neminem. Itaque rem excogitat singularem. Atque hæc, iudices, quæ vere dicuntur a nobis, facilius credetis, si cum animis vestris longo intervallo recordari C. Staleni vitam & naturam

volueritis. Nam perinde ut opinio est de cu-
 jusque moribus, ita, quid ab eo factum &
 non factum sit, existimari potest. Cum ef- 26
 set egens, sumtuosus, audax, callidus, per-
 fidiosus, & cum domi suæ, miserrimis in
 locis & inanissimis, tantum nummorum po-
 situm videret; ad omnem malitiam & frau-
 dem versare mentem suam coepit: Demne
 iudicibus? mihi igitur ipsi, præter pericu-
 lum & infamiam, quid quæretur? nihil ex-
 cogitem, quamobrem Oppianico damnari
 necesse sit? qui tandem? nihil enim est,
 quod fieri non possit. Si quis eum forte ca-
 sus ex periculo eripuerit, nonne reddendum
 est? præcipitantem igitur impellamus, in-
 quit, & perditum prosternamus. Capit hoc 71
 consilium, ut pecuniam quibusdam iudici-
 bus levissimis polliceatur: deinde eam postea
 supprimat: ut, quoniam graves homines
 sua sponte severe iudicatueros putabat; hos,
 qui leviores erant, destitutione iratos Op-
 pianico redderet. Itaque, ut erat semper
 præposterus atque perversus, initium facit
 a Bulbo: & eum, quod jamdiu nihil quæ-
 sierat, tristem atque oscitantem, leviter im-
 pellit. Quid tu? inquit. ecquid me adjuvas,

Bulbe, ne gratis reipublicæ serviamus? Ille vero, simul atque hoc audivit, Ne gratis: Quo voles, inquit, sequar. sed quid affers? Tum ei quadraginta millia, si esset absolutus Oppianicus, pollicetur: & eum, ut ceteros appellet, quibuscum loqui consueffet, rogat: atque etiam ipse conditor totius negotii, Guttam adspersit huic Bulbo. Itaque minime amarus is visus est, qui aliquid ex ejus sermone speculæ degustarat. Unus & alter dies intercesserat, cum res parum certa videbatur: sequester & confirmator pecuniæ desiderabatur. Tum appellat hilari vultu hominem Bulbus, ut blandissime potest: Quid tu, inquit, Pæte? (hoc enim sibi Stalenus cognomen ex imaginibus Aeliorum delegerat, ne, si se Ligurem fecisset, nationis magis suæ, quam generis uti cognomine videretur) qua de re mecum locutus es, quærent a me, ubi sit pecunia. Hic ille planus improbissimus, quæstu judiciario pastus, qui illi pecuniæ, quam condiderat, ipse jam atque animo incubaret, contrahit frontem: (recordamini faciem, atque illos ejus fictos, simulatosque vultus:) queritur se ab Oppianico destitutum: &, qui esset

totus ex fraude & mendacio factus, quique ea vitia, quæ a natura habebat, etiam studio atque artificio quodam malitiæ condidisset, pulchre asseverat se ab Oppianico destitutum: atque hoc addit testimonii, sua illum sententia, quam palam omnes laturi essent, condemnatum iri.

Manarat sermo in consilio, pecuniæ quandam mentionem inter iudices esse versatam. 27
res neque tam fuerat occulta, quam erat occultanda: neque tam erat aperta, quam reipublicæ causa aperienda. In ea obscuritate ac dubitatione omnium, Canutio, perito homini, qui quodam odore suspicionis Stalenum corruptum esse sensisset, neque dum rem perfectam arbitraretur, placuit repente pronuntiare iudices. Dixerunt, se id velle. Hic tum Oppianicus non magnopere pertimuit. rem a Staleno perfectam esse arbitrabatur. In consilium erant ituri iudices 74
xxxii. sententiis xvi absolutio confici poterat. H-S quadragena in singulos iudices distributa, eum numerum sententiarum conficere debebant, ut ad cumulum, spe majorum præmiorum, ipsius Staleni sententia septimadecima accederet. Atque etiam

casu tum, quod illud repente erat factum, Stalenus ipse non aderat. causam nescio quam apud judicem defendebat. Facile hoc Avitus patiebatur: facile Canutius: at non Oppianicus, neque patronus ejus L. Quintius: qui cum esset eo tempore tribunus plebis, convicium C. Junio, judici quaestionis, maximum fecit, VT NE SINE STALENO IN CONSILIVM IRETUR: cumque id ei per viatores consulto negligentius agi videretur, ipse a publico judicio ad privatum Staleni judicium profectus est, & illud pro potestate dimitti iussit: Stalenum
75 ipse ad subsellia adduxit. Consurgitur in consilium, cum sententias Oppianicus, quæ tum erat potestas, palam ferri velle dixisset, ut Stalenus scire posset, quid cuique deberetur. Varia judicum genera: nummarii pauci: sed omnes irati. Ut qui accipere in campo consuerunt, iis candidatis, quorum nummos suppressos esse putant, inimicissimi solent esse; sic ejusmodi judices, infesti tum reo venerant. ceteri nocentissimum esse arbitrabantur: sed spectabant sententias eorum, quos corruptos putabant; ut ex iis constituerent, a quo judicium corruptum

videretur. Ecce tibi ejusmodi fortitio, ut²⁸
 in primis Bulbo, & Staleno, & Guttæ esset
 judicandum. Summa omnium expectatio,
 quidnam sententiæ ferrent leves ac numma-
 rii judices. Atque illi omnes sine ulla dubi-
 tatione condemnant. Hic tum injectus est⁷⁶
 hominibus scrupulus, & quædam dubitatio,
 quidnam esset actum. deinde homines sa-
 pientes, ex vetere illa disciplina judiciorum,
 qui neque absolvere hominem nocentissimum
 possent, neque eum, de quo esset orta sus-
 picio, pecunia oppugnatum, re illa incogni-
 ta, primo condemnare vellent; non lique-
 re dixerunt. Nonnulli autem severi homi-
 nes, hoc statuerunt, quo quisque animo
 quid faceret, spectari oportere: &, si alii
 pecunia accepta verum judicabant, tamen
 nihilo minus se superioribus suis judiciis
 constare putabant oportere. Itaque damna-
 runt. Quinque omnino fuerunt, qui il-
 lum vestrum innocentem Oppianicum sive
 imprudentia, sive misericordia, sive aliqua
 suspicione, sive ambitione adducti, absol-
 verent.

Condemnato Oppianico, statim L. Quin-⁷⁷
 tius, homo maxime popularis, qui omnes

rumorum & concionum ventos colligere consueffet, oblatam sibi facultatem putavit, ut ex invidia senatoria posset crescere, quod ejus sordinis judicia minus jam probari populo arbitrabatur. Habetur una atque altera concio vehemens & gravis: accepisse pecuniam judices, ut innocentem reum condemnarent, tribunus plebis clamitabat: agi fortunas omnium dicebat: nulla esse judicia: qui pecuniosum inimicum haberet, incolumem esse neminem posse. Homines totius ignari negotii, qui Oppianicum numquam vidissent, virum optimum, & hominem prudentissimum, pecunia oppressum arbitrarentur, incensi suspicione, rem in medium vocare coeperunt, & causam illam totam de-
78 poscere. Atque illo ipso tempore in aedes T. Annii, hominis honestissimi, necessarii, & amici mei, noctu Stalenus, arcessitus ab Oppianico, venit. Jam cetera nota sunt omnibus: ut cum illo Oppianicus egerit de pecunia: ut ille se redditurum esse dixerit: ut eorum sermonem omnem audierint viri boni, qui tum consulto propter in occulto stetissent: ut res patefacta, atque in forum prolata, & pecunia omnis a Staleno extorta

atque erepta sit. Hujus Staleni persona, 29
 populo jam nota atque perspecta, ab nulla
 turpi suspitione abhorrebat: suppressam esse
 ab eo pecuniam, quam pro reo pronuntiasset,
 qui erant in concione, non intelligebant.
 neque enim docebantur. versatam esse
 in judicio mentionem pecuniæ sentiebant:
 innocentem reum condemnatum esse audiebant:
 Staleni sententia condemnatum videbant:
 non gratis id eo factum esse, quod hominem
 norant, judicabant. similis in Bulbo, in
 Gutta, in aliis nonnullis suspicio consistebat.
 Itaque confiteor, (licet enim 79
 jam impune, hoc præsertim in loco, confiteri,) quod
 Oppianici non modo vita, sed etiam nomen
 atque illud tempus populo ignotum fuisset:
 indignissimum porro videretur, circumventum
 esse innocentem pecunia: hanc deinde suspitionem
 augeret Staleni improbitas, & nonnullorum ejus
 similibus judicum turpitudine: causam autem
 ageret L. Quintius, homo cum summa potestate
 præditus, tum ad inflammandos animos multitudinis
 accommodatus: summam illi judicio invidiam,
 infamiamque esse conflatam: atque in hanc
 flammam recentem, C. Junium,

qui illi quæstioni præfuerat, injectum esse memini, & illum hominem ædilitium, jam prætorem opinionibus hominum constitutum, non disceptatione dicendi, sed clamore hominum, de foro atque adeo de civitate esse sublatum.

80 Neque me pœnitet hoc potius tempore, quam illo, causam A. Cluentii defendere. Causa enim manet eadem, quæ mutari nullo modo potest: temporis iniquitas atque invidia recessit, ut, quod in tempore mali fuit, nihil obsit: quod in causa boni fuit, profit. Itaque nunc quemadmodum audiar, sentio, non modo ab iis, quorum iudicium atque potestas est; sed etiam ab illis, quorum tantum est existimatio. At tum si dicerem, non audirer: non quod alia res esset, immo eadem, sed tempus aliud. Id
30 adeo sic cognoscite. Quis tum auderet dicere, nocentem condemnatum esse Oppianicum? quis nunc id audet negare? Quis tum posset arguere, ab Oppianico iudicium tentatum esse pecunia? quis id hoc tempore infitiri potest? Cui tum liceret docere, Oppianicum reum factum esse tum denique, cum duobus proximis præjudiciis

condemnatus esset? quis est, qui id hoc tempore infirmare conetur? Quare, invidia re- 81
mota, quam dies mitigavit, oratio mea deprecata est, vestra fides atque æquitas a veritatis disceptatione rejecit; quid est præterea, quod in causa relinquatur?

Versatam esse in judicio pecuniam, constat: ea, quæritur, unde profecta sit? ab accusatore, an ab reo. Accusator dicit hæc: Primum, gravissimis criminibus accusabam, ut nihil opus esset pecunia: deinde, condemnatum adducebam, ut ne eripi quidem pecunia posset: postremo, etiam si absolutus esset, mearum tamen omnium fortunarum status incolumis maneret. Quid contra reus? Primum, ipsam multitudinem & atrocitatem criminum pertimescebam: deinde, Fabriciis propter conscientiam mei sceleris condemnatis, me esse condemnatum, sentiebam: postremo, in eum casum veneram, ut omnis mearum fortunarum status unius judicii periculo contineretur.

Age, quoniam corrumpendi judicii cau- 82
sas ille multas & graves habuit, hic nullam; profectio ipsius pecuniæ requiratur. Confecit tabulas diligentissime Cluentius. hæc

autem res habet hoc certe, ut nihil possit neque additum, neque detractum de re familiari latere. anni sunt octo, cum ista causa in ista meditatione versatur: cum omnia, quæ nunc ad eam rem pertinent, & ex hujus, & ex aliorum tabulis, agitatis, tractatis, inquiritis: cum interea Cluentianæ pecuniæ vestigium nullum invenitis. Quid? Albiana pecunia vestigiisne nobis odoranda est, an ad ipsum cubile, vobis ducibus, venire possumus? Tenentur uno in loco H. S. 100000; tenentur apud hominem audacissimum: tenentur apud judicem. Quid vultis amplius? At enim Stalenus non fuit ab Oppianico, sed a Cluentio ad iudicium corrupendum constitutus. Cur eum, cum in consilium iretur, Cluentius & Canutius abesse patiebantur? cur, cum in consilium mittebant, Stalenum iudicem, cui pecuniam dederant, non requirebant? Oppianicus quærebat? Quintius flagitabat? Sine Staleno ne in consilium iretur, tribunicia potestate perfectum est. At condemnavit. Hanc enim damnationem dederat obsidem Bulbo & ceteris, ut destitutus ab Oppianico videretur. Quare si istinc causa corrupendi iudicii, istinc

istinc pecunia, istinc Stalenus, istinc denique
omnis fraus & audacia est: hinc pudor, ho-
nesta vita, & nulla suspicio pecuniæ, nulla
corrumpendi iudicii causa: patimini, veri-
tate patefacta, atque omni errore sublato, eo
transire illius turpitudinis infamiam, ubi ce-
tera maleficia consistant; ab eo invidiam dis-
cedere aliquando, ad quem numquam ac-
cessisse culpam videatis.

At enim pecuniam Staleno dedit Oppia-³¹
nicus, non ad corrumpendum iudicium, sed⁸⁴
ad conciliationem gratiæ. Tene hoc, Atti,
dicere, tali prudentia, etiam usu atque ex-
ercitatione præditum? Sapientissimum esse
dicunt eum, cui, quod opus sit, ipsi veniat
in mentem: proxime accedere illum, qui
alterius bene inventis obtemperet. In stul-
titia contra est. Minus enim stultus est is,
cui nihil in mentem venit, quam ille, qui,
quod stulte alteri venit in mentem, com-
probat. Istam conciliationem gratiæ Stale-
nus tum recenti re, cum faucibus premere-
tur, excogitavit, sive ut homines tum lo-
quebantur, a P. Cethego admonitus, istam
dedit conciliationis & gratiæ fabulam. Nam⁸⁵
fuisse hunc hominum sermonem, recordari

potestis: Cethegum, quod hominem odisset, & quod ejus improbitatem versari in re publica nollet, & quod videret, eum, qui se ab reo pecuniam, cum judex esset, clam atque extra ordinem accepisse confessus esset, salvum esse non posse; minus ei fidele consilium dedisse. In hoc si improbus Cethegus fuit, videtur mihi adversarium removere voluisse. sin erat ejusmodi causa, ut Stalenus nummos se accepisse negare non posset; nihil autem erat periculosius, nec turpius, quam, ad quam rem accepisset, 86 confiteri: non est consilium Cethegi reprehendendum. Verum alia causa tum Staleni fuit, alia nunc, Atti, tua est. Ille, cum re premeretur, quodcumque diceret, honestius diceret, quam si, quod erat factum, fateretur. te vero illud idem, quod tum explosum & ejectum est, nunc retulisse demorror. Qui enim poterat tum in gratiam redire cum Oppianico Cluentius? qui cum matre habebat simultates: hærebat in tabulis publicis reus & accusator: condemnati erant Fabricii: nec elabi alio accusatore poterat Albius, nec sine ignominia calumniæ 32 relinquere accusationem Cluentius. An ut

prævaricaretur? Jam id quoque ad corrup- 87
 pendum iudicium pertinet. Sed quid opus
 erat ad eam rem iudice sequestre? & omni-
 no, quamobrem tota ista res per Stalenum
 potius, hominem ab utroque alienissimum,
 sordidissimum, turpissimum, quam per bo-
 num aliquem virum ageretur, & amicum,
 necessariumque communem? Sed quid ego
 hæc pluribus, quasi de re obscura, disputo;
 cum ipsa pecunia, quæ Staleno data est,
 numero ac summa sua non modo, quanta
 fuerit, sed etiam ad quam rem data fuerit,
 ostendat? Sexdecim dico iudices, ut Oppia-
 nicus absolveretur, corrumpendos fuisse: ad
 Stalenum sexcenta & quadraginta millia num-
 mûm esse delata. Si, ut tu dicis, gratiæ
 conciliandæ causa, quadraginta istorum ac-
 cessio millium quid valet? si, ut nos dici-
 mus, ut quadragena millia nummûm sede-
 cim iudicibus darentur; non Archimedes me-
 lius potuit describere.

At enim iudicia facta permulta sunt, a 88
 Cluentio iudicium esse corruptum. Immo
 vero ante hoc tempus omnino ista ipsa res
 suo nomine in iudicium numquam est voca-
 ta. Ita multum agitata, ita diu jactata ista

res est, ut hodierno die primum causa illa
defensa sit, hodierno die primum veritas vo-
cem contra invidiam, his iudicibus freta,
miserit. Verumtamen multa ista iudicia quæ
sunt? Ego enim me ad omnia confirmavi,
& sic paravi, ut docerem, quæ facta postea
iudicia de illo iudicio dicerentur, partim
ruinæ similiora aut tempestati, quam iudi-
cio & disceptationi fuisse: partim nihil con-
tra Avitum valere: partim etiam pro hoc
esse: partim esse ejusmodi, ut neque appel-
lata umquam iudicia sint, neque existimata.

- 89 Hic ego, magis ut consuetudinem servem,
quam quod vos non vestra hoc sponte facia-
tis, petam a vobis, ut me, dum de his sin-
33 gulis disputo judiciis, attente audiat. Con-
demnatus est C. Junius, qui ei quæstioni
præfuerat. adde etiam illud, si placet: tum
est condemnatus, cum esset iudex quæstio-
nis. Non modo causæ, sed ne legi quidem
quidquam per tribunum plebis laxamenti da-
tum est. Quo tempore illum a quæstione
ad nullum aliud reipublicæ munus abduci li-
cebat, eo tempore ad quæstionem ipse ab-
reptus est. At quam quæstionem? Vultus
enim vestri, iudices, me invitant, ut, quæ

reticenda putaram, libeat jam libere dicere.
 Quid? illa tandem quaestio, aut disceptatio, 90
 aut iudicium fuit? putabo fuisse: dicat, qui
 vult hodie de illo populo concitato, cui tum
 mos gestus est: qua de re Junius causam di-
 xerit: quemcunque rogaris, hoc responde-
 bit, quod pecuniam acceperit, quod inno-
 centem circumvenerit. Est hæc opinio. At,
 si ita esset: hac lege accusatum esse oportuit,
 qua accusatur Avitus. At ipse ea lege
 quærebat. Paucos dies expectasset Quintus.
 At neque privatus accusare, nec, sedata jam
 invidia, volebat. Videtis igitur non in causa,
 sed in tempore ac potestate spem omnem
 accusatoris fuisse. Multam pe- 91
 titiv. Qua lege? quod in legem non iurasset:
 quæ res nemini umquam fraudi fuit:
 & quod C. Verres, prætor urbanus, homo
 sanctus & diligens, subfortitionem ejus in
 eo codice non haberet, qui tum interlitus
 proferebatur. His de causis C. Junius con-
 demnatus est, iudices, levissimis & infirmis-
 simis; quas omnino in iudicium afferri non
 oportuit. itaque oppressus est, non causa,
 sed tempore. Hoc vos Cluentio iudicium 34
 putatis obesse oportere? Quam ob causam? 92

Si ex lege subfortitus non erat Junius, aut si in legem aliquando non juraverat: idcirco illius damnatione aliquid de Cluentio iudicabatur? Non, inquit: sed ille idcirco his legibus condemnatus est, quod contra aliam legem commiserat. Qui hoc confitentur, possunt illud iidem iudicium fuisse defendere? Ergo idcirco, inquit, infestus tum prætor Junio fuit, quod illud iudicium corruptum per eum putabatur. Num igitur hoc tempore causa mutata est? num alia res, alia ratio illius iudicii, alia natura totius negotii nunc est, ac tum fuit? non opinor, ex iis rebus, quæ gestæ sunt, rem ullam
93 potuisse mutari. Quid ergo est causæ, quod nunc nostra defensio audiatur tanto silentio, tunc Junio defendendi sui potestas erepta sit? Quia tum in causa nihil erat, præter invidiam, errorem, suspicionem, conciones quotidianas, seditiose ac populariter concitatas. accusabat tribunus plebis idem in concionibus, idem ad subsellia: ad iudicium non modo de concione, sed etiam cum ipsa concione veniebat. Gradus illi Aurelii tum novi, quasi pro theatro illi iudicio ædificati videbantur: quos ubi accusator concitatis

hominibus complerat, non modo dicendi ab reo, sed ne surgendi quidem potestas erat. Nuper apud C. Orchinium, collegam meum, 94 locus ab iudicibus Fausto Sullæ de pecuniis residuis non est constitutus: non quo illi aut exlegem esse Sullam, aut causam pecuniæ publicæ contemtam atque abjectam putarent; sed quod, accusante tribuno plebis, conditione æqua disceptari posse non putarent. Quid? conferam Sullamne cum Junio? an hunc tribunum plebis cum Quintio? an vero tempus cum tempore? Sulla maximis opibus, cognatis, affinibus, necessariis, clientibus plurimis: hæc autem apud Junium parva, & infirma, & ipsius labore quæsitæ atque collectæ. Hic tribunus plebis, modestus, pudens, non modo non seditiosus, sed etiam seditiosis adversarius: ille autem acerbus, criminofus, popularis homo ac turbulentus. Tempus hoc tranquillum ac pacatum: illud omnibus invidiæ tempestatibus concitatum. Quæ cum ita essent, in Fausto tamen illi iudices statuerunt, iniqua conditione reum causam dicere, cum adversario ejus ad jus accusationis summa vis potestatis accederet. Quam quidem 35

95 rationem vos, iudices, diligenter, pro vestra
 sapientia & humanitate, cogitare & penitus
 perspicere debetis, quid mali, quantum pe-
 riculi unicuique nostrum inferre possit vis tri-
 bunicia, conflata praesertim invidia & con-
 cionibus seditiose concitatis. Optimis her-
 cle temporibus, tum, cum homines se non
 iactatione populari, sed dignitate atque in-
 nocentia tuebantur, tamen nec P. Popillius,
 nec Q. Metellus, clarissimi atque amplissimi
 viri, vim tribuniciam sustinere potuerunt:
 nedum his temporibus, his moribus, his
 magistratibus, sine vestra sapientia, ac sine
 iudiciorum remediis, salvi esse possimus.

96 Non fuit igitur illud iudicium iudicii simile,
 iudices, non fuit: in quo non modus est
 habitus, non mos, consuetudoque servata,
 non causa defensa. Vis illa fuit, &, ut
 saepe jam dixi, ruina quaedam atque tem-
 pestas, & quidvis potius, quam iudicium,
 aut disceptatio, aut quaestio. Quod si quis
 est, qui illud iudicium fuisse arbitretur, &
 qui his rebus iudicatis standum putet: is
 tamen hanc causam ab illa debet sejungere.
 ab illo enim, sive quod in legem non iuraf-
 set, sive quod ex lege subfortitus iudicem

non esset, multa petita esse dicitur. Cluentii autem ratio cum illis legibus, quibus a Junio multa petita est, nulla potest ex parte esse conjuncta. At etiam Bulbus est condemnatus. Adde, majestatis; ut intelligas, hoc iudicium cum illo non esse conjunctum. At est hoc illi crimen obiectum. Fateor: sed etiam legionem esse ab eo sollicitatam in Illyrico, C. Cosconii litteris & multorum testimoniis planum factum est. quod crimen erat proprium illius quæstionis, & quæ res lege majestatis tenebatur. At hoc obfuit ei maxime. Jam ista divinatio est: qua si uti licet, vide, ne mea conjectura multo sit verior. Ego enim sic arbitror, Bulbum, quod homo nequam, turpis, improbus, multis flagitiis contaminatus in iudicium sit adductus, idcirco facilius esse damnatum. tum mihi ex tota causa Bulbi, quod tibi commodum est, eligis, ut id esse secutos iudices dicas. Quapropter hoc Bulbi iudicium³⁶ non plus obesse huic causæ debet, quam⁹⁸ illa, quæ commemorata sunt ab accusatore, duo iudicia, P. Popillii, & T. Guttæ: qui causam de ambitu dixerunt: qui accusati sunt ab iis, qui erant ipsi ambitus condemnati:

quos ego non idcirco esse arbitror in integrum restitutos, quod planum fecerint, illos ob rem judicandam pecuniam accepisse; sed quod iudicibus probarint, quod in eodem genere, in quo ipsi offendissent, alios reprehendissent, se ad præmia legis venire oportere. Quapropter neminem dubitare existimo, quin illa damnatio ambitus nulla ex parte cum causa Cluentii, vestroque iudicio conjuncta esse possit. Quid, quod Stalenus est condemnatus? non dico hoc tempore, iudices, id quod nescio an dici oporteat, illum majestatis esse damnatum: non recito testimonia hominum honestissimorum, quæ in Stalenum sunt dicta ab iis, qui M. Aemilio, clarissimo viro, legati, & præfecti, & tribuni militares fuerunt; quorum testimoniis planum factum est, maxime ejus opera, cum quæstor esset, in exercitu seditionem esse conflata. Ne illa quidem testimonia recito, quæ dicta sunt, de H-S rōc; quæ ille cum accepisset nomine iudicii Sabiniani, sicut in Oppianici iudicio postea, 100 retinuit atque suppressit. Omitto & hæc, & alia permulta, quæ illo iudicio in Stalenum dicta sunt: hoc dico, eandem tum

fuisse P. & L. Cominiis, equitibus Romanis, honestissimis hominibus, & disertis, controversiam cum Staleno, quem accusabant, quæ nunc mihi est cum Attio. Cominii dicebant idem, quod ego dico: Stalenum ab Oppianico pecuniam accepisse, ut iudicium corrumpere: Stalenus conciliandæ gratiæ causa se accepisse dicebat. Irri- 101
debatur hæc illius reconciliatio, & persona viri boni suscepta, sicut in statuis inauratis, quas posuit ad Juturnæ: quibus subscripsit,
REGES AB SE IN GRATIAM ESSE
REDUCTOS. Exagitabantur omnes ejus fraudes atque fallaciæ: tota vita in ejusmodi ratione versata aperiebatur: egestas domestica, quæstus forensis in medium proferbatur: nummarius interpres pacis & concordiæ, non probabatur. Itaque tum Stalenus, cum idem defenderet, quod Attius, condemnatus est. Cominii cum hoc agerent, 102
quod nos in tota causa egimus, probaverunt. Quamobrem si Staleni damnatione, Oppianicum iudicium corrumpere voluisse, Oppianicum iudici ad emendas sententias dedisse pecuniam, iudicatum est: cum ita constitutum sit, uti in illa culpa aut Cluentius

fit, aut Oppianicus: Cluentii nummus nullus iudici datus ullo vestigio reperitur: Oppianici pecunia post iudicium factum a iudice ablata est: potest esse dubium, quin illa damnatio Staleni, non modo non sit contra Cluentium, sed maxime nostram causam, defensionemque confirmet? Ergo adhuc Junii
 37
 103 iudicium video esse ejusmodi, ut incurSIONEM potius seditionis, vim multitudinis, impetum tribunicium, quam iudicium appellandum putem. Quodsi quis illud iudicium appellet, tamen hoc confiteatur necesse est, nullo modo illam multam, quæ a Junio petita sit, cum Cluentii causa posse conjungi. Illud igitur Junianum per vim factum est: Bulbi, & Popillii, & Guttæ, contra Cluentium non est: Staleni, etiam pro Cluentio est. Videamus ecquod aliud iudicium, quod pro Cluentio sit, proferre possimus.

Dixitne tandem causam C. Fidiculanus Falcula, qui Oppianicum condemnarat, cum præsertim, id quod fuit in illo iudicio invidiosissimum, paucos dies ex subfortitione sedisset? dixit, & bis quidem dixit. In summam enim L. Quintius invidiam concionibus eum quotidianis, seditiosis & turbulentis,

adduxerat. Uno iudicio multa est ab eo petita, sicut ab Junio, quod non suæ decuriæ munere, neque ex lege sedisset. paulo sedatiore tempore est accusatus, quam Junius, sed eadem fere lege & crimine. Quia nulla in iudicio seditio, neque vis, neque turba versata est, prima actione facillime est absolutus. Non numero hanc absolutionem. nihilominus enim potest, ut illam multam non commiserit, accepisse tamen * ob rem iudicandam, quam Stalenus, qui causam nusquam eadem lege dixit. proprium crimen illud quæstionis ejus non fuit. Fidiculanus 104 quid fecisse dicebatur? accepisse a Cluentio H-S cccc. Cujus erat ordinis? senatorii. Qua lege in eo genere a senatore ratio repeti solet, de pecuniis repetundis, ea lege accusatus, honestissime est absolutus. Acta est enim causa more majorum, sine vi, sine metu, sine periculo: dicta, & exposita, & demonstrata sunt omnia. Adducti iudices sunt, non modo potuisse honeste ab eo reum condemnari, qui non perpetuo sedisset; sed, si aliud is iudex nihil scisset, nisi, quæ præjudicia de eo facta esse constarent, audire præterea nihil debuisse. Tum etiam illi 38

105 quinque, qui imperitorum hominum rumu-
culos aucupati, tum illum absolverunt, jam
suam clementiam laudari magnopere nole-
bant: a quibus si qui quæreret, sedissentne
judices in C. Fabricium; sedisse se dicerent:
si interrogarentur, num quo crimine is esset
accusatus, præterquam veneni ejus, quod
quæsitum Avito diceretur; negarent: si de-
inde essent rogati, quid judicassent; con-
demnasse se dicerent. nemo enim absolvit.
Eodem modo quæsitum si esset de Scaman-
dro, certe idem respondissent: tametsi ille
una sententia est absolutus; sed illam unam
106 nemo tum istorum suam dici vellet. Uter
igitur facilius suæ sententiæ rationem red-
det: isne, qui se & sibi, & rei judicatæ
constitisse dicit: an ille, qui se in principem
maleficii, lenem; in adjutores ejus, & con-
scios, vehementissimum esse respondet? Quo-
rum ego de sententia non debeo disputare.
neque enim dubito, quin il tales viri, suspi-
cione aliqua percussi repentina, de statu suo
declinarint. Quare eorum, qui absolverunt,
misericordiam non reprehendo: eorum, qui
in judicando superiora judicia secuti sunt
sua sponte, non Staleni fraude, constantiam

comprobo: eorum vero, qui sibi non liquere dixerunt, sapientiam laudo: qui absolvere eum, quem nocentissimum cognorant, & quem ipsi bis jam antea condemnarant, nullo modo poterant; condemnare, cum tanta consilii infamia & tam atrocis rei suspicio esset injecta, paulo posterius patefacta re, maluerunt. Ac ne ex facto solum sapientes 107 illos judicetis, sed etiam ex nominibus ipsis, quod ii fecerint, rectissime ac sapientissime factum probetis; quis P. Octavio Balbo ingenio prudentior, jure peritior, fide, religione, officio diligentior, aut sanctior commemorari potest? non absolvit. Quis Q. Confidio constantior? quis judiciorum, atque ejus dignitatis, quæ in judiciis publicis versari debet, peritior? quis virtute, consilio, auctoritate præstantior? ne is quidem absolvit. Longum est de singulorum virtute ita dicere: quæ, quia cognita sunt ab omnibus, verborum ornamenta non quæerunt. Qualis vir M. Juventius Peditus fuit ex vetere illa judicium disciplina? qualis L. Caecilius Mergus? M. Basilus? C. Caudinus? qui omnes in judiciis publicis, jam tum florente republica, floruerunt. Ex eodem numero L. Cassius,

Cn. Hejus, pari & integritate & prudentia: quorum nullius sententia est Oppianicus absolutus. Atque ex his omnibus, natu minimus, ingenio, & diligentia, & religione par iis, quos antea commemoravi, P. Sauturius, in eadem sententia fuit. O innocentiam Oppianici singularem! quo in reo, qui absolvit, ambitiosus: qui distulit, cautus: qui condemnavit, constans existimatur.

39 Hæc tum agitante Quintio, neque in concione, neque in judicio demonstrata sunt. neque enim ipse dici patiebatur, nec per multitudinem concitatum consistere cuiquam in dicendo licebat. Itaque ipse, postquam Junium pervertit, causam totam reliquit. paucis enim diebus illis & ipse privatus est factus, & hominum studia deferbuisset intelligebat. Quodsi, per quos dies Junium accusavit, Fidiculanum accusare voluisset: respondendi Fidiculanio potestas facta non esset. Ac primo quidem, omnibus illis iudiciis, qui Oppianicum condemnarant, minabatur. Jam insolentiam noratis hominis: noratis animos ejus ac spiritus tribunicios. Quod erat odium? dii immortales! quæ superbia? quanta ignoratio sui? quam gravis
atque

atque intolerabilis arrogantia? qui illud etiam ipsum acerbe tulerit, (ex quo illa nata sunt omnia,) non sibi ac defensionis suæ condonatum esse Oppianicum: proinde quasi non satis signi esse debuerit, ab omnibus eum fuisse desertum, qui se ad patronum illum contulisset. Erat enim Romæ summa copia patronorum, hominum eloquentissimorum atque amplissimorum, quorum certe aliquis defendisset equitem Romanum, in municipio suo nobilem, si honeste putasset ejusmodi causam posse defendi. Nam Quintius ⁴⁰ quidem, quam causam umquam antea dixe- ¹¹⁰ rat, cum annos ad quinquaginta natus esset? quis eum umquam non modo in patroni, sed in laudatoris, aut advocati loco viderat? qui quod Rostra jamdiu vacua, locumque illum, post adventum L. Sullæ a tribunicia voce desertum, oppresserat, multitudinemque jam desuefactam a concionibus ad veteris consuetudinis similitudinem revocaverat, idcirco cuidam hominum generi paulisper jucundior fuit. Atque idem quanto in odio postea suis illis ipsis fuit, per quos in altiorem locum ascenderat? neque injuria. Facite enim, ut non solum mores ejus ¹¹¹

& arrogantiam, sed etiam vultum atque amictum, atque illam usque ad talos demissam purpuram recordemini. Is, quasi non esset ullo modo ferendum, se ex judicio discessisse victum, rem a subselliis in Rosira detulit. Et jam querimur sæpe, hominibus novis non satis magnos in hac civitate esse fructus? nego usquam umquam fuisse majores; ubi, si quis ignobili loco natus, ita vivat, ut nobilitatis dignitatem virtute tueri posse videatur, usque eo pervenit, quoad eum industria cum innocentia profecuta est.

112 Si quis autem hoc uno nititur, quod sit ignobilis; procedit sæpe longius, quam si idem ille esset cum iisdem suis vitiis nobilissimus. ut Quintius (nihil enim dicam de ceteris) si fuisset homo nobilis; quis eum cum illa superbia atque intolerantia ferre potuisset? Quod eo loco fuit; ita tulerunt, ut, si quid haberet a natura boni, prodesse ei putarent oportere: superbiam autem atque arrogantiam ejus deridendam magis arbitrentur propter humilitatem hominis, quam
41 pertimescendam. Sed, ut illuc revertar: quo tempore Fidiculanius est absolutus, tu, qui ea judicia facta commemoras, quæro,

quid tum esse existimas judicatum? certe gratis judicasse. At condemnarat: at cau- 113
sam totam non audierat: at in concionibus omnibus a L. Quintio vehementer erat & sæpe vexatus. Illa igitur omnia Quintiana, iniqua, falsa, turbulenta, popularia, seditiosa judicia fuerunt. Esto: potuit esse innocens Falcula. Jam ergo aliquis Oppianicum gratis condemnavit: jam non eos Junius subfortitus est, qui pecunia accepta condemnarent: jam potuit aliquis ab initio non sedisse, & tamen Oppianicum gratis condemnasse. Verum, si innocens Falcula, quæso, quis nocens? si hic gratis condemnavit, quis accepit? Nego rem esse ullam in quemquam illorum objectam, quæ Fidiculanio objecta non sit: neque aliquid fuisse in Fidiculanii causa, quod idem non esset in ceterorum. Aut hoc iudicium reprehendas 114
tu, cujus accusatio rebus iudicatis niti videbatur, necesse est: aut, si hoc verum esse concedis, Oppianicum gratis condemnatum esse fateare.

Quamquam satis magno argumento esse debet, quod ex tam multis iudiciis, absoluto Falcula, nemo reus factus est. Quid

enim mihi damnatos ambitus colligitis, alia lege, certis criminibus, plurimis testibus? cum primum illi ipsi debuerint potius accusari de pecuniis repetundis, quam ambitus. Nam, si in ambitus judiciis hoc his obfuit, cum alia lege causam dicerent; certe, si propria lege hujus peccati adducti essent, **115** multo plus obfuisset. Deinde, si tanta vis fuit istius criminis, ut, qua quisque lege ex illis iudicibus reus factus esset, tamen hac plaga periret: cur, in tanta multitudine accusatorum, tantis præmiis, ceteri rei facti non sunt? Hic profertur id, quod iudicium appellari non oportet, P. Septimio Scævolæ litem eo nomine esse æstimatam. Cujus rei quæ consuetudo sit, quoniam apud homines peritissimos dico, pluribus verbis docere non debeo. Numquam enim ea diligentia, quæ solet adhiberi in ceteris iudiciis, **116** eadem, reo damnato, adhibita est. In litibus æstimandis fere iudices, aut, quod sibi eum, quem semel condemnarunt, inimicum putant esse, si qua in eum lis capitis illata est, non admittunt: aut, quod se perfunctos jam esse arbitrantur, cum de reo judicarunt, negligentius attendunt cetera.

Itaque & majestatis absoluti sunt permulti, quibus damnatis, de pecuniis repetundis, lites essent æstimatæ: & hoc quotidie fieri videmus, ut, reo damnato de pecuniis repetundis, ad quos pervenisse pecunias in libris æstimandis statutum fit, eos illi iudices absolvant: quod cum fit, non judicia rescinduntur, sed hoc statuitur, æstimationem litium, non esse iudicium. Scævola condemnatus est aliis criminibus, frequentissimis Apuliæ testibus. omni contentione pugnatum est, ut lis hæc capitis æstimaretur. quæ res si rei judicatæ pondus habuisset, ille postea vel iisdem, vel aliis inimicis, reus hac lege ipsa factus esset.

Sequitur id, quod illi iudicium appellant, 42
maiores autem nostri numquam neque judi-¹¹⁷
cium nominarunt, neque perinde, ut rem
judicatam, observaverunt, animadversio at-
que auctoritas censoria. Qua de re ante-
quam incipio, perpauca mihi de meo officio
verba faciunda sunt: ut a me cum hujusce
periculi, tum ceterorum quoque officiorum
& amicitiarum ratio conservata esse videa-
tur. Nam mihi cum viris fortibus, qui cen-
sores proxime fuerunt, ambobus est amicitia:

cum altero vero (sicut & plerique vestrum sciunt) magnus usus & summa utriusque ¹¹⁸ officiis constituta necessitudo est. Quare, quidquid de subscriptionibus eorum mihi dicendum erit, eo dicam animo, ut omnem orationem meam non de illorum facto, sed de ratione censoria habitam existimari velim: a Lentulo autem, familiari meo, qui a me pro eximia sua virtute, summisque honoribus, quos a populo Romano adeptus est, honoris causa nominatur, facile hoc, iudices, impetrabo, ut, quam ipse adhibere consuevit in amicorum periculis fidem & diligentiam, tum vim animi, libertatemque dicendi; in hac mihi concedat, ut tantum mihi sumam, quantum sine hujus periculo præterire non possum. A me tamen, ut æquum est, omnia caute, pedetentimque dicentur, ut neque fides hujus defensionis relicta, neque cujusquam aut dignitas læsa, aut amicitia violata esse videatur.

¹¹⁹ Video igitur, iudices, animadvertisse censores in iudices quosdam illius consilii Juniani, cum istam ipsam causam subscriberent. Hic primum illud commune proponam, numquam animadversionibus censoriis

hanc civitatem ita contentam, ut rebus judicatis, fuisse. neque in re nota consumam tempus exemplis. ponam illud unum: C. Gertam, cum a L. Metello & Cn. Domitio, censoribus, ex senatu ejectus esset, censorem ipsum postea esse factum: &, cujus mores a censoribus erant reprehensi, hunc postea & populi Romani, & eorum, qui in ipsum animadverterant, moribus præfuisse. Quod si illud iudicium putaretur: ut ceteri, turpi iudicio damnati, in perpetuum omni honore ac dignitate privantur; sic hominibus ignominia notatis, neque ad honorem aditus, neque in curiam reditus esset. Nunc, si quem 120 Cn. Lentuli, aut L. Gellii libertus furti condemnarit, is, omnibus ornamentis amissis, numquam illam honestatis suæ partem recuperabit: quos autem ipse L. Gellius & Cn. Lentulus, duo censores, clarissimi viri, sapientissimique homines, furti & captarum pecuniarum nomine, notaverunt, ii non modo in senatum redierunt, sed etiam illarum ipsarum rerum iudiciis absoluti sunt. Ne-43 minem voluerunt maiores nostri non modo de existimatione cujusquam, sed ne pecuniaria quidem de re minima esse iudicem,

nisi qui inter adversarios convenisset. Quapropter in omnibus legibus, quibus exceptum est, de quibus causis aut magistratum capere non liceat, aut judicem legi, aut alterum accusare, hæc ignominiae causa prætermissa est. Timoris enim causam, non vitæ
121 poenam in illa potestate esse voluerunt. Itaque non solum, judices, illud ostendam, quod jam videtis, populi Romani suffragiis sæpenumero censorias subscriptiones esse deletas, verum etiam judiciis eorum, qui jurati statuere majore cum religione & diligentia debuerunt. Primum judices, senatores, equitesque Romani in compluribus jam reis, quos contra leges pecunias accepisse subscriptum est, suæ potius religioni, quam censorum opinioni, paruerunt. Deinde prætores urbani, qui jurati debent optimum quemque in selectos judices referre, numquam sibi ad eam rem censoriam ignominiam impedimento esse oportere duxerunt.
122 Censores denique ipsi sæpenumero superiorum censorum judiciis (si ista judicia appellari vultis) non steterunt. atque etiam ipsi inter se censores sua judicia tanti esse arbitrantur, ut alter alterius judicium non modo

reprehendat, sed etiam rescindat: ut alter de senatu moveri velit, alter retineat, & ordine amplissimo dignum existimet: ut alter in ærarios referri, aut tribu moveri jubeat, alter vetet. Quare qui vobis in mentem venit, hæc appellare judicia, quæ a populo Romano rescindi, ab juratis judiciis repudiari, a magistratibus negligi, ab iis, qui eandem potestatem adepti sunt, commutari, inter collegas discrepare videatis?

Quæ cum ita sint: videamus, quid tandem censores de illo judicio corrupto judicasse dicantur. Ac primum illud statuamus: utrum, quia censores subscripserint, ita sit; an, quia ita fuerit, illi subscripserint. Si ideo, quia subscripserint: videte, quid agatis, ne in unumquemque nostrum censoribus in posterum potestatem regiam permit-⁴⁴
¹²³tatis: ne subscriptio censoria non minus calamitatis civibus, quam illa acerbissima proscriptio possit afferre: ne censorium stilum, cujus mucronem multis remediis majores nostri retuderunt, æque posthac atque illum dictatorium gladium pertimescamus. Sin au-¹²⁴
tem, quod subscriptum est, quia verum est, idcirco grave debet esse; hoc queramus,

verum sit, an falsum: removeantur auctori-
tates censoriæ: tollatur id ex causa, quod
in causa non est: doce, quam pecuniam
Cluentius dederit, unde dederit, quemad-
modum dederit: unum denique aliquod a
Cluentio profectæ pecuniæ vestigium osten-
de. Vince deinde, virum bonum fuisse Op-
pianicum, hominem integrum: nihil de illo
umquam secus esse existimatum: nihil deni-
que præjudicatum. tum auctoritatem censo-
rum amplexato: tum illorum iudicium cum
125 re conjunctum esse defendito. Dum vero
eum fuisse Oppianicum constabit, qui tabu-
las publicas municipii sui corrupisse iudica-
tus sit: qui testamentum interleverit: qui,
supposita persona, falsum testamentum ob-
signandum curarit: qui eum, cujus nomine
id obsignatum est, interfecerit: qui avun-
culum filii sui in servitute ac vinculis ne-
carit: qui municipes suos proscribendos, oc-
cidendosque curarit: qui ejus uxorem, quem
occiderat, in matrimonium duxerit: qui pe-
cuniam pro potione dederit: qui socrum,
qui uxorem, qui uno tempore fratris ux-
orem, speratosque liberos, fratremque ipsum,
qui denique suos liberos interfecerit: qui,

cum venenum privigno suo quæreret, manifesto sit deprehensus: cujus ministris, consciisque damnatis, ipse adductus in iudicium pecuniam iudici dederit ad sententias iudicum corrumpendas: dum hæc, inquam, de Oppianico constabunt, nec nullo argumento Cluentianæ pecuniæ crimen tenebitur: quid est, quod te ista censoria sive voluntas sive opinio adjuvare, aut hunc innocentem opprimere posse videatur? Quid igitur censo-⁴⁵ res secuti sunt? ne ipsi quidem, ut gravif-¹²⁶ sime dicam, quidquam aliud dicent, præter sermonem atque famam. nihil se testibus, nihil tabulis, nihil gravi aliquo argumento comperisse, nihil denique, causa cognita, statuisset dicent. Quodsi ita fecissent: tamen id non ita fixum esse deberet, ut convelli non liceret. Non utar exemplorum copia, quæ summa est: non rem veterem, non hominem potentem aliquem, aut gratiosum proferam. Nuper hominem tenuem, scribam ædilicium, D. Matrinium, cum defendissem apud M. Junium, Q. Publicium prætores, & M. Plætorium, C. Flaminium, ædiles curules; persuasi, ut scribam iurati legerent eum, quem iidem isti censores

ærarium reliquissent. Cum enim in homine nulla culpa reperiretur; quid ille meruisset, non quid de eo statutum esset, quærendum
127 esse duxerunt. Nam hæc quidem, quæ de iudicio corrupto subscripserint, quis est, qui ab illis satis cognita & diligenter iudicata arbitretur? in M'. Aquillium & in T. Gut- tam video esse subscriptum. Quid est hoc? duos esse corruptos solos pecunia? Quid ceteri? videlicet gratis condemnarunt? Non est igitur circumventus, non est oppressus pecunia, non, ut illæ Quintianæ conciones habebant, omnes, qui Oppianicum condemnarunt, in culpa sunt ac suspicione ponendi. Duos solos video auctoritate censorum affines ei turpitudini iudicari. Aut illud afferant, (aliquid esse) quod de iis duobus habuerint compertum, de ceteris com-
46 perisse. Nam illud quidem minime proban-
128 dum est, ad notationes, auctoritatemque censoriam exemplum illos a consuetudine militari transtulisse. Statuerunt enim ita majores nostri, ut, si a multis esset flagitium rei militaris admissum, fortitione in quosdam animadverteretur: ut metus videlicet ad omnes, poena ad paucos perveniret.

Quod idem facere censores in delectu dignitatis, & in iudicio civium, & in animadversione vitiorum, qui convenit? Nam miles, qui locum non tenuit, qui hostium impetum, vimque pertimuit, potest idem postea & miles esse melior, & vir bonus, & civis utilis. Quare, ne in bello, propter hostium metum, delinqueret, amplior ei mortis & supplicii metus est a maioribus constitutus: ne autem nimium multi poenam capitis subirent, idcirco illa fortitio comparata est. Hoc tu idem facies, censor, in senatu legendo? Si erunt plures, qui ob innocentem condemnandum pecuniam acceperint, ut non animadvertas in omnes, sed carpas, ut velis, & paucos ex multis ad ignominiam fortiare? Habebit igitur, te sciente & vidente, curia senatorem, populus Romanus iudicem, respublica civem sine ignominia quemquam, qui ad perniciem innocentis, fidem suam & religionem pecunia commutarit? &, qui pretio adductus eripuerit patriam, fortunas, liberos civi innocenti, is censoriæ severitatis nota non inuretur? Tu es præfectus moribus, magister veteris disciplinæ & severitatis, si aut retines

quemquam sciens in senatu, scelere tanto contaminatum; aut statuis, qui in eadem culpa sit, non eadem poena affici convenire? & quam conditionem supplicii majores in bello timiditati militis propositam esse voverant, eandem tu in pace constitues improbitati senatoris? Quodsi exemplum hoc ex re militari ad animadversionem censoriam transferendum fuit; fortitione id ipsum factum esse oportuit. Sin autem fortiri ad poenam, atque hominum delictum fortunæ judicio committere, minime censorium est; certe in multorum peccato carpi paucos ad ignominiam & turpitudinem, non oportet.

⁴⁷ Verum omnes intelligimus, in istis sub-
¹³⁰scriptionibus ventum quendam popularem esse quæsitum. Jactata res erat in concione a tribuno seditioso: incognita causa, probatum illud erat: *MULTITUDINEM ILLICITVM EST CONTRA DICERE*: nemo denique, ut defenderet contrariam partem, laborabat. In invidiam porro magnam illa judicia venerant. etenim paucis postea mensibus alia vehemens erat in judiciis ex notatione tabularum invidia versata. Prætermitti a censoribus, & negligi macula

judiciorum posse non videbatur. Homines, quos ceteris vitiis atque omni dedecore infames videbant, eos hac quoque subscriptione notare voluerunt, & eo magis, quod illo ipso tempore, illis censoribus, erant judicia cum equestri ordine communicata; ut viderentur per hominum idoneorum ignominiam sua auctoritate illa judicia cum equestri ordine reprehendisse. Quodsi hanc apud eos ¹³¹ ipsos censores mihi aut alii causam agere licuisset; hominibus tali prudentia certe probavissem (res enim indicat) nihil ipsos habuisse cogniti, nihil comperti: ex tota ista subscriptione rumorem quendam & plausum popularem esse quæsitum. Nam in P. Popillium, qui Oppianicum condemnarat, subscripsit L. Gellius, quod is pecuniam accepisset, quo innocentem condemnaret. Jam id ipsum quantæ divinationis est, scire, innocentem fuisse reum, quem fortasse numquam viderat, cum homines sapientissimi, iudices, ut nihil dicam de iis, qui condemnarunt, causa cognita, sibi dixerint non liquere?

Verum esto. condemnat Popillium Gellius: ¹³² iudicat, accepisse a Cluentio pecuniam.

Negat hoc Lentulus. nam Popillium, quod erat libertini filius, in senatum non legit: locum quidem senatorium ludis & cetera ornamenta relinquit, & eum omni ignominia liberat. quod cum facit, judicat, ejus sententia gratis esse Oppianicum condemnatum. Et eundem Popillium postea Lentulus in ambitus judicio pro testimonio diligentissime laudat. Quare, si neque L. Gellii judicio stetit Lentulus, neque Lentuli existimatione contentus fuit Gellius; &, si uterque censor censoris opinione standum non putavit: quid est, quamobrem quisquam nostrum censorias subscriptiones omnes fixas & in perpetuum ratas putat esse oportere?

48¹³³ At in ipsum Avitum animadverterunt: nullam quidem ob turpitudinem, nullum ob totius vitæ, non dicam vitium, sed erratum. Neque enim hoc homine sanctior, neque probior, neque in omnibus officiis retinendis diligentior esse quisquam potest: neque illi aliter dicunt: sed eandem illam famam judicii corrupti secuti sunt: neque ipsi secus existimant, quam nos existimari volumus, de hujus pudore, integritate, virtute: sed putarunt prætermitti accusatorem non potuisse,
cum

cum animadversum esset in iudices. Qua de re tota si unum factum ex omni antiquitate protulero, plura non dicam. Non enim ¹³⁴ mihi exemplum summi & clarissimi viri, P. Africani, prætereundum videtur: qui cum esset censor, & in equitum censu C. Licinius Sacerdos prodiisset; clara voce, ut omnis concio audire posset, dixit, se scire, illum verbis conceptis pejerasse. si quis contra dicere vellet, usurum esse eum suo testimonio. deinde cum contra nemo diceret, iussit equum traducere. Itaque is, cujus arbitrio & populus Romanus & exteræ gentes contentæ esse consueverant, ipse sua scientia ad ignominiam alterius contentus non fuit. Quodsi hoc Avito facere licuisset, facile, illis ipsis iudicibus, & falsæ suspicioni, & invidiæ populariter excitatæ restitisset.

Unum etiam est, quod me maxime con- ¹³⁵ turbat, cui loco respondere posse vix videor, quod elogium recitasti de testamento Cneji Egnatii, patris, hominis honestissimi videlicet, & sapientissimi; idcirco se exheredasse filium, quod is ob Oppianici damnationem pecuniam accepisset. De cuius hominis

levitate & inconstantia plura non dicam. Hoc testamentum ipsum, quod recitas, ejusmodi est, ut ille, cum eum filium exheredaret, quem oderat, ei filio coheredes homines alienissimos conjungeret, quem diligebat. Sed tu, Atti, consideres, censeo, diligenter, utrum censorum judicium grave velis esse, an Egnatii. Si Egnatii: leve est, quod censores de ceteris subscripserunt: ipsum enim Cn. Egnatium, quem tu gravem esse vis, ex senatu ejecerunt. sin autem censorum: hunc Egnatium, quem pater censoria subscriptione exheredavit, censores in senatu, cum patrem ejicerent, retinuerunt.

49 At enim senatus universus judicavit, il-
136 lud corruptum esse judicium. Quomodo? suscepit causam. An potuit rem delatam ejusmodi repudiare? cum tribunus plebis, populo concitato, rem pæne ad manus revocasset: cum vir optimus, & homo innocentissimus, pecunia circumventus esse diceretur: cum invidia flagraret ordo senatorius: potuit nihil decerni? potuit illa concitatio multitudinis sine summo periculo reipublicæ repudiari? At quid est decretum? quam juste? quam sapienter? quam diligenter?

SI QVI SINT, QVORVM OPERA
 FACTVM SIT, VT IVDICIVM PVBLI-
 CVM CORRVMPERETVR. Utrum vide-
 tur senatus id factum iudicare: an, si fa-
 ctum sit, moleste, graviterque ferre? Si ipse
 A. Cluentius sententiam de iudiciis rogare-
 tur, aliam non diceret, atque ii dixerunt,
 quorum sententiis Cluentium condemnatum
 esse dicitis. Sed quæro a vobis, num istam 137
 legem ex isto senatus consulto L. Lucullus
 consul, homo sapientissimus, tulerit: num
 anno post M. Lucullus & C. Cassius, in quos,
 tum consules designatos, idem illud senatus
 decreverit, non tulerunt? & quod tu Aviti
 pecunia factum esse arguis, neque id ulla
 vel tenuissima suspitione confirmas, factum
 est primo illorum æquitate & sapientia con-
 sulum, ut id, quod senatus decreverat, ad
 illud invidiæ præsens incendium restinguen-
 dum, id postea referendum ad populum non
 arbitrarentur. Ipse deinde populus Roma-
 nus, qui L. Quintii, tribuni plebis, fictis
 querimoniis antea concitatus, rem illam &
 rogationem flagitarat, idem C. Junii filii,
 pueri parvuli, lacrymis commotus, maxi-
 mo clamore & concursu totam illam legem

138 & quæstionem repudiavit. Ex quo intelligi potuit id, quod sæpe dictum est: ut mare, quod sua natura tranquillum sit, ventorum vi agitari atque turbari; sic & populum Romanum sua sponte esse placatum, hominum seditiosorum vocibus, ut violentissimis tempestatibus, concitari.

50 Est etiam reliqua permagna auctoritas, quam ego turpiter pæne præterii. mea enim esse dicitur. Recitavit ex oratione, nescio qua, Attius, quam meam esse dicebat, cohortationem quandam judicum ad honeste judicandum, & commemorationem tum aliorum judiciorum, quæ probata non essent, tum illius ipsius judicii Juniani: perinde quasi ego non ab initio hujus defensionis dixerim, invidiosum illud fuisse judicium: aut, cum de infamia judiciorum disputarem, potuerim illud, quod tam populare esset, 139 in illo tempore præterire. Ego vero, si quid ejusmodi dixi, neque cognitum commemoravi, neque pro testimonio dixi: & illa oratio potius temporis mei, quam judicii & auctoritatis fuit. Cum enim accusarem, & mihi initio proposuissem, ut animos & populi Romani & judicum commoverem: cumque

omnes offensiones judiciorum non ex mea opinione, sed ex hominum rumore proferrem: istam rem, quæ tam populariter esset agitata, præterire non potui. Sed errat vehementer, si quis in orationibus nostris, quas in judiciis habuimus, auctoritates nostras consignatas se habere arbitratur. Omnes enim illæ orationes, causarum & temporum sunt, non hominum ipsorum ac patronorum. Nam, si causæ ipsæ pro se loqui possent, nemo adhiberet oratorem. Nunc adhibemur, ut ea dicamus, non quæ nostra auctoritate constituentur; sed quæ ex re ipsa, causaque ducantur. Hominem ingeniosum, M. Antonium, ajunt solitum esse dicere, *idcirco se nullam umquam orationem scripsisse, ut, si quid aliquando, quod non opus esset, ab se esset dictum; posset se negare dixisse*: perinde quasi, quid a nobis dictum aut actum sit, id nisi litteris mandaverimus, hominum memoria non comprehendatur. Ego vero in isto genere libentius cum multorum, tum hominis eloquentissimi & sapientissimi, L. Crassi, auctoritatem sequor, qui cum L. Plancium defenderet, accusante M. Bruto, homine in dicendo vehementi & calido, cum

Brutus, duobus recitatoribus constitutis, ex duabus ejus orationibus capita alterna, inter se contraria, recitanda curasset, quod in dissuasionem rogationis ejus, quæ contra coloniam Narbonensem ferebatur, quantum potest, de auctoritate senatus detrahit; in suasionem legis Serviliæ summis ornat senatum laudibus: & multa in equites Romanos cum ex ea oratione asperius dicta recitasset, quo animi illorum judicium in Crassum incenderentur; aliquantum esse commotus dicitur. Itaque in respondendo primum exposuit utriusque rationem temporis, ut oratio ex re & causa habita videretur: deinde, ut intelligere posset Brutus, quem hominem, & non solum qua eloquentia, verum etiam quo lepore & quibus facetiis præditum lacerasset; tres & ipse excitavit recitatores cum singulis libellis, quos M. Brutus, pater illius accusatoris, de jure civili reliquit. Eorum initia cum recitarentur, ea, quæ vobis nota esse arbitror: FORTE EVENIT, VT RVRI IN PRIVERNATE ESSEMVVS, EGO ET BRVTVS FILIVS: fundum Privernatem flagitabat. IN ALBANO ERAMVS EGO ET BRVTVS

FILIVS: Albanum poscebat. IN TIBVR-
TE FORTE CVM ASSEDISSEMVS,
EGO ET BRVTVS FILIVS: Tiburtem
fundum requirebat: Brutum autem, homi-
nem sapientem, quod filii nequitiam videret,
quæ prædia ei relinqueret, testificari dice-
bat voluisse. quodsi potuisset honeste scri-
bere, se in balneis cum id ætatis filio fuisse,
non præterisset: eas se tamen ab eo balneas
non ex libris patris, sed ex tabulis & ex
censu quærere. Crassus tum ita Brutum ul-
tus est, ut illum recitationis suæ poeniteret.
molestè enim fortasse tulerat, se in iis ora-
tionibus reprehensum, quas de republica
habuisset; in quibus forsitan magis requira-
tur constantia. Ego autem illa recitata esse ¹⁴²
non molestè fero. neque enim ab illo tem-
pore, quod tum erat, neque ab ea causa,
quæ tum agebatur, aliena fuerunt: neque
mihi quidquam oneris suscepi, cum ista di-
xi, quo minus honestè hanc causam & li-
bere possem defendere. Quodsi velim con-
fiteri, me causam A. Cluentii nunc cognosce-
re, antea fuisse in illa opinione populari;
quis tandem id possit reprehendere? præ-
sertim, iudices, cum a vobis quoque ipsis

hoc impetrare sit æquissimum, quod ego & ab initio petivi, & nunc peto, ut, si quam huc graviolem de illo iudicio opinionem attulistis, hanc, causa perspecta, atque omni veritate cognita, deponatis.

52 Nunc, quoniam ad omnia, quæ abs te
143 dicta sunt, T. Atti, de Oppianici damnatione respondi: confiteare necesse est, te opinionem multum fefellisse, quod existimaris, me causam A. Cluentii non facto ejus, sed lege defensurum. Nam hoc persæpe dixisti, tibi sic renuntiari, me habere in animo causam hanc præsidio legis defendere. Itane est? ab amicis videlicet imprudentes prodimur; & est nescio quis de iis, quos amicos nobis arbitramur, qui nostra consilia ad adversarios deferat? Quisnam tibi hoc renuntiavit? quis tam improbus fuit? Cui ego autem narravi? Nemo, ut opinor, in culpa est: sed nimirum tibi istuc lex ipsa renuntiavit. Sed num tibi ita defendisse videor, ut tota in causa mentionem ullam fecerim legis? num secus hanc causam defendissem, hac si lege Avitus teneretur? certe, ut hominem confirmare oportet, nullus est locus a me purgandi istius invidiosi

criminis prætermiffus. Quid ergo est? quæ- 144
 ret fortaffe quispiam, displiceatne mihi, le-
 gum præfidio a capite periculum propulfare.
 Mihi vero, iudices, non displicet: fed utor
 instituto meo. In hominis honefti, puden-
 tisque iudicio, non folum meo confilio uti
 confuevi, fed multum etiam ejus, quem de-
 fendo, & confilio & voluntati obtempero.
 Nam, ut hæc ad me caufa delata eft, qui
 leges eas, ad quas adhibemur, & in quibus
 verfamur, noffe deberem: dixi Avito fla-
 tim, de eo, QVI COISSET, QVO QVIS
 CONDEMNARETUR, illum effe liberum:
 teneri autem noftrum ordinem. Atque ille
 me orare & obfecrare cœpit, ut ne fefe
 lege defenderem. Cum ego, quæ mihi vi-
 derentur, dicerem: traduxit me ad fuam
 fententiam. affirmabat enim lacrymans, non
 fe cupidiorum effe civitatis retinendæ, quam
 exiftimationis. Morem homini geffi: & ta- 145
 men idcirco feci, (neque enim id femper
 facere debemus,) quod videbam, per fe
 ipfam caufam copiofiffime fine lege poffe de-
 fendi. Videbam, in hac defenfione, qua
 jam fum ufus, plus dignitatis: in illa, qua
 me hic uti noluit, minus laboris futurum.

Quodsi nihil aliud esset actum, nisi ut hanc causam obtinerem: lege recitata, perorasssem.

53 Neque me illa oratio commovet, quod ait Attius, indignum esse facinus, si senator iudicio quemquam circumvenerit, legibus eum teneri: si eques Romanus hoc idem fe-
146 cerit, non teneri. Ut tibi concedam, hoc indignum esse, (quod cuiusmodi sit, jam videro,) tu mihi concedas necesse est, multo esse indignius, in ea civitate, quæ legibus teneatur, discedi a legibus. Hoc enim vinculum est hujus dignitatis, qua fruimur in republica, hoc fundamentum libertatis, hic fons æquitatis. mens, & animus, & consilium, & sententia civitatis, posita est in legibus. Ut corpora nostra sine mente; sic civitas sine lege, suis partibus, ut nervis, ac sanguine, & membris, uti non potest. Legum ministri, magistratus: legum interpretes, iudices: legum denique idcirco omnes servi sumus, ut liberi esse
147 possimus. Quid est, Q. Naso, cur tu in isto loco sedeas? quæ vis est, qua abs te hi iudices, tali dignitate præditi, coërceantur? vos autem, iudices, quamobrem ex

tam magna multitudine civium tam pauci
 de hominum fortunis sententiam fertis? quo
 jure Attius, quæ voluit, dixit? cur mihi
 tamdiu potestas dicendi datur? quid sibi au-
 tem illæ scribæ, quid lictores, quid ceteri,
 quos apparere huic quæstioni video, vo-
 lunt? Opinor hæc omnia lege fieri, totum-
 que hoc judicium (ut antea dixi) quasi
 mente quadam regi legis, & administrari.
 Quid ergo est? hæc quæstio sola ita guber-
 natur? quid M. Plætorii & C. Flamini inter
 ficarios? quid C. Orchinii peculatus?
 quid mea de pecuniis repetundis? quid C.
 Aquillii, apud quem nunc de ambitu causa
 dicitur? quid reliquæ quæstiones? Circum-
 spicite omnes reipublicæ partes: omnia le-
 gum imperio & præscripto fieri videbitis.
 Si quis apud me te, T. Atti, reum velit ¹⁴⁸
 facere: clames, te lege pecuniarum repe-
 tundarum non teneri. neque hæc tua recu-
 ratio confessio sit captæ pecuniæ; sed labo-
 ris, sed periculi non legitimi declinatio.
 Nunc, quid agatur, & quid abs te juris ⁵⁴
 constituatur, vide. Jubet lex ea, qua lege
 hæc quæstio constituta est, judicem quæ-
 stionis, hoc est, Q. Voconium, cum iis

judicibus, qui ei obvenerint (vos appellat, judices) quærere de veneno. In quem quærere? infinitum est. QVICVMQVE FECERIT, VENDIDERIT, EMERIT, HABVERIT, DEDERIT. Quid eadem lex statim adjungit? Recita. DEQVE EJVS CAPITE QVAERITO. Cujus? qui coierit? convenerit? non ita est. Quid ergo est? dic. QVI TRIBVNVS MILITVM LEGIONIBVS QVATVOR PRIMIS, QVIVE QVAESTOR, TRIBVNVS PLEBIS. Deinceps omnes magistratus nominavit. QVIVE IN SENATV SENTENTIAM DIXIT, DIXERIT. Quid tum? QVI EORVM COIIT, COIERIT, CONVENIT, CONVENERIT, QVO QVIS JVDICIO PVBLICO CONDEMNARETVR. Qui eorum. quorum? videlicet, qui supra scripti sunt. quid interest, utro modo scriptum sit? Etsi est apertum, tamen ipsa lex docet. Ubi enim omnes mortales alligat, ita loquitur: QVI VENENVM MALVM FECIT, FECERIT. omnes viri, mulieres, liberi, servi in judicium vocantur. Si item de coitione voluisset: adjunxisset, QVIVE COIERIT.

Nunc ita est, DEQVE EJVS CAPITE
 QVAERITO, QVI MAGISTRATVM
 HABVERIT, QVIVE IN SENATV
 SENTENTIAM DIXERIT: QVI EO-
 RVN COIIT, COIERIT. Num is est 149
 Cluentius? certe non est. Quis ergo est
 Cluentius? qui tamen defendi causam suam
 lege nolit. Itaque abjicio legem: morem
 Cluentio gero: tibi tamen, Atti, pauca,
 quæ ab hujus causa sejuncta sunt, respon-
 debo. est enim quiddam in hac causa, quod
 Cluentius ad se; est aliquid, quod ego ad
 me putem pertinere. Hic sua putat inter-
 esse, se re ipsa, & gesto negotio, non lege
 defendi: ego autem mea existimo interesse,
 me nulla in disputatione ab Attio videri esse
 superatum. Non enim mihi hæc causa sola
 dicenda est. omnibus hic labor meus pro-
 positus est, quicumque hac facultate defen-
 sionis contenti esse possunt. Nolo, quemquam
 eorum, qui adsunt, existimare, me, quæ de
 lege ab Attio dicta sunt, si reticuerim, com-
 probare. Quamobrem, Cluenti, de te tibi
 obsequor: neque ego legem recito, neque
 hoc loco pro te dico; sed ea, quæ a me de-
 siderari arbitror, non relinquam.

55 Iniquum tibi videtur, Atti, esse, non
150 iisdem legibus omnes teneri. Primum (ut
id iniquissimum esse confitear) huiusmodi
est, ut commutatis eis opus sit legibus, non
ut iis, quæ sunt, non pareamus. Deinde
quis umquam hoc senator accusavit, ut,
cum altiore gradum dignitatis, beneficio
populi Romani, esset consecutus, eo se pu-
taret durioribus legum conditionibus uti non
oportere? Quam multa sunt commoda,
quibus caremus: quam multa molesta ac
difficilia, quæ subimus? atque hæc omnia
tantum honoris & amplitudinis commodis
compensantur. Converte nunc ad equestrem
ordinem, atque in ceteros ordines; easdem
vitæ conditiones non perferent. putant enim,
minus multos sibi laqueos legum, & con-
ditionum, ac iudiciorum propositos esse
oportere, qui in summum locum civitatis
aut non potuerint adscendere, aut non pe-
151 tiverint. Atque, ut omittam alias leges
omnes, quibus non tenemur, ceteri autem
sunt ordines liberati: hanc ipsam legem, NE
QVIS IUDICIO CIRCUMVENIRETUR,
C. Gracchus tulit: eam legem pro plebe,
non in plebem tulit. Postea L. Sulla, homo

a populi causa remotissimus, tamen, cum
ejus rei quæstionem hac ipsa lege constitue-
ret, qua vos hoc tempore judicatis, popu-
lum Romanum, quem ab hoc genere libe-
rum acceperat, alligare novo quæstionis ge-
nere ausus non est. Quod si fieri posse exi-
stimasset; pro illo odio, quod habuit in
equestrem ordinem, nihil fecisset libentius,
quam omnem illam acerbitatem proscrip-
tionis suæ, quæstus in veteres judices, in
hanc unam quæstionem contulisset. Nec 152
nunc quidquam agitur, (mihi credite, ju-
dices, & prospicite id, quod providendum
est,) nisi ut equester ordo in hujusce legis
periculum includatur. Neque hoc agitur ab
omnibus, sed a paucis. nam ii senatores,
qui se facile tuentur integritate & innocen-
tia, quales (ut vere dicam) vos estis, &
ceteri, qui sine cupiditate vixerunt, equites
ordini senatorio dignitate proximos, con-
cordia conjunctissimos esse cupiunt: sed ii,
qui se volunt posse omnia, neque præterea
quidquam esse, aut in homine ullo, aut in
ordine; hoc uno metu se putant equites Ro-
manos in potestatem suam redacturos, si con-
stitutum esset, ut de iis, qui rem judicarent,

hujusmodi judicia fieri possent. Vident enim auctoritatem hujus ordinis confirmari: vident judicia comprobari: hoc metu proposito, evellere se aculeum severitatis vestrae
 153 posse confidunt. Quis enim de homine audeat, paulo majoribus opibus praedito, vere & fortiter judicare; cum videat, sibi de eo, quod coierit, aut consenserit, causam
 56 esse dicendam? O viros fortes, equites Romanos, qui homini clarissimo ac potentissimo, M. Druso, tribuno plebis, restiterunt, cum ille nihil aliud ageret cum illa cuncta, quae tum erat, nobilitate, nisi uti, qui res judicassent, hujusmodi quaestionibus in iudicium vocarentur. Tunc C. Flavius Pufio, Cn. Titinnius, C. Mæcenas, illa robora populi Romani, ceterique hujusmodi ordinis, non fecerunt idem, quod nunc Cluentius, ut aliquid culpæ suscipere se putarent, recusando: sed apertissime repugnarunt, cum hæc recusarent, & palam fortissime atque honestissime dicerent, se potuisse iudicio populi Romani in amplissimum locum pervenire, si sua studia ad honores petendos conferre voluissent; sese vidisse, in ea vita qualis splendor inesset, quanta ornamenta,
 quæ

quæ dignitas: quæ se non contempsisse, sed ordine suo, patrumque suorum, contentos fuisse: & vitam illam tranquillam & quietam, remotam a procellis invidiarum, & hujusmodi judiciorum anfractu, sequi maluisse. aut sibi ad honores petendos æta- 154 tem integram restitui oportere: aut, quoniam id non posset, eam conditionem vitæ, quam secuti, petitionem reliquissent, manere: iniquum esse, eos, qui honorum ornamenta, propter periculorum multitudinem, prætermisissent, populi beneficiis esse privatos, judiciorum novorum periculis non carere: senatorem hoc queri non posse, propterea quod ea conditione proposita petere cœpisset; quodque permulta essent ornamenta, quibus eam mitigare molestiam posset: locus, auctoritas, domi splendor, apud exterarum nationes nomen & gratia, toga prætexta, sella curulis, [insignia,] fasces, exercitus, imperia, provinciæ: quibus in rebus cum summum recte factis majores nostri præmium, tum plura peccatis pericula proposita esse voluerunt. Illi non hoc recusabant, ea ne lege accusarentur, qua nunc Avitus accusatur, quæ tunc erat Sempronia,

nunc est Cornelia : intelligebant enim , ea
lege equestrem ordinem non teneri : sed ne
155 nova lege alligarentur , laborabant. Avitus
ne hoc quidem umquam recusavit , quo mi-
nus vel ea lege rationem vitæ suæ redderet ,
qua non teneretur. Quæ si vobis conditio
placet : omnes id agamus , ut hæc quam
primum in omnes ordines quæstio perfe-
ratur.

57 Interea quidem , per deos immortales !
quoniam omnia commoda nostra , jura , li-
bertatem , salutem denique legibus obtine-
mus , a legibus non recedamus : simul & il-
lud quam sit indignum , cogitemus , popu-
lum Romanum aliud nunc agere : vobis
republicam & fortunas suas commisisse :
ipsum sine cura esse : non metuere , ne lege
ea , quam numquam ipse jussit , & quæ-
stione , qua se solum liberumque esse ar-
bitretur , per paucos judices adstringatur.

156 Agit enim sic causam T. Attius , adolescens
bonus & disertus : omnes cives legibus te-
neri omnibus : vos attenditis & auditis si-
lentio , sicut facere debetis. A. Cluentius ,
eques Romanus , causam dicit ea lege ,
qua lege senatores , & ii , qui magistratum

habuerunt, soli tenentur: mihi per eum, recusare, & in arce legis præsidia constituere defensionis meæ, non licet. Si obtinuerit causam Cluentius, (sicuti vestra æquitate nixi confidimus,) existimabunt, id quod erit, obtinuisse propter innocentiam, quoniam ita defensus sit: in lege autem, quam attingere noluerit, præsidii nihil fuisse. Hic ¹⁵⁷ nunc est quiddam, quod ad me pertineat, de quo ante dixi, quod ego populo Romano præstare debeam, quoniam is meæ vitæ status est, ut omnis mihi cura atque opera posita sit in omnium periculis defendendis. Video, quanta, & quam periculosa, & quam infinita quæstio tentetur ab accusatoribus, cum eam legem, quæ in nostrum ordinem scripta sit, in populum Romanum transferre conentur. qua in lege est, QVI COIERIT: quod quam late pateat, videtis. CONVENERIT: æque infinitum & incertum est. CONSENSERIT: hoc vero cum incertum & infinitum, tum obscurum & occultum est: FALSVMVE TESTIMONIUM DIXERIT. Quis de plebe Romana testimonium dixit umquam, cui non hoc periculum, T. Attio auctore, paratum esse

videatis? nam dicturum quidem certe, si hoc iudicium plebi Romanæ propositum sit, 158 neminem umquam esse confirmo. Sed hoc polliceor omnibus, si cui forte hac lege negotium faceffetur, qui lege non teneatur, si is uti me defensore voluerit, me ejus causam legis præsidio defensurum; & vel his iudicibus, vel eorum similibus, facile probaturum, & omni me defensione usurum esse legis: qua nunc ut utar, ab eo, cujus voluntati mihi obtemperandum est, non con- 58 ceditur. Non enim debeo dubitare, iudices, quin, si qua ad vos causa hujusmodi delata sit ejus, qui lege non teneatur, etiamsi is invidiosus, aut multis offensus esse videatur, etiamsi eum oderitis, etiamsi inviti absolutori sitis, tamen absolvatis: & religioni 159 potius vestræ, quam odio pareatis. Est enim sapientis iudicis, cogitare, tantum sibi a populo Romano esse permissum, quantum commissum & creditum sit; & non solum sibi potestatem datam, verum etiam fidem habitam esse meminisse: posse, quem oderit, absolvere; quem non oderit, condemnare: & semper, non quid ipse velit, sed quid lex & religio cogat, cogitare: animadvertere,

qua lege reus citetur, de quo reo cognoscat, quæ res in quæstione versetur. Cum hæc sunt videnda, tum vero illud est hominis magni, iudices, atque sapientis, cum illam, iudicandi causa, tabellam sumserit, non se putare esse solum, neque sibi, quodcumque concupierit, licere; sed habere in consilio legem, religionem, æquitatem, fidem: libidinem autem, odium, invidiam, metum, cupiditatesque omnes amovere: maximique æstimare conscientiam mentis suæ, quam ab diis immortalibus accepimus; quæ a nobis divelli non potest: quæ si optimorum consiliorum atque factorum testis in omni vita nobis erit, sine ullo metu, & summa cum honestate vivemus. Hæc si T. Attius aut 160 cognovisset, aut cogitasset; profecto ne conatus quidem esset dicere, id quod multis verbis egit, iudicem, quod ei videatur, statuere, & non devinctum legibus esse oportere. quibus de rebus mihi pro Cluentii voluntate, nimium; pro reipublicæ dignitate, parum; pro vestra prudentia, satis dixisse videor. Reliqua perpauca sunt, quæ, quia vestræ quæstionis erant, idcirco illi statuerunt sibi fingenda esse, & proferenda, ne

omnium turpissimi reperirentur, si in judi-
59 cium nihil, præter invidiam attulissent. At-
que, ut existimetis, necessario me de his
rebus, de quibus jam dixerim, pluribus
egisse verbis, attendite reliqua. profecto in-
telligetis, ea, quæ paucis demonstrari po-
tuerunt, brevissime esse defensa.

161 Cn. Decio Samniti, ei, qui proscriptus
est, injuriam in calamitate ejus ab hujus
familia factam esse dixistis. Ab nullo ille
liberalius, quam a Cluentio, tractatus est.
hujus illum opes in rebus ejus incommodis
sublevarunt. Atque hoc cum ipse, tum
omnes ejus amici, necessarii que cognorunt.
Ancarii & Paceni pastoribus hujus villicos
vim & manus attulisse. Cum quædam in
collibus (ut solet) controversia pastorum
esset orta; Aviti villici rem domini, & pri-
vatam possessionem defenderunt. cum esset
expositulatio facta, causa illis demonstrata;
sine judicio, controversiaque discessum est.
162 P. Aelii testamento propinquus exheredatus
cum esset, heres hic alienior institutus est.
P. Aelius Aviti merito fecit: neque hic in
testamento faciendo interfuit; idque te-
stamentum ab hujus inimico Oppianico est

obsignatum. Florio legatum ex testamento mento infitiatum esse. non est ita. sed cum H-S xxx scripta essent, pro H-S ccc, neque ei satis cautum videretur; voluit eum aliquid acceptum referre liberalitati suæ. primo deberi negavit: post sine controversia solvit. Coelii cujusdam Samnitis uxorem post bellum ab hoc esse repetitam. Mulierem cum emisset de sectoribus, quo tempore eam primum liberam esse audivit, sine iudicio reddidit Coelio. Ennium esse quen- 163 dam, cujus bona teneat Avitus. Est hic Ennius egens quidam, calumniator, mercenarius Oppianici, qui permultos annos quievit: deinde aliquando cum servo Aviti furti egit: nuper ab ipso Avito petere coepit. Hic illo privato iudicio, (mihi credite,) nobis iisdem fortasse patronis, calumniam non effugiet. Atque etiam, ut nobis renuntiatur, hominem multorum hospitem, A. Binnium quendam, cauponem, de via Latina, subornatis: qui sibi a Cluentio, servisque ejus, in taberna sua manus allatas esse dicat. Quo de homine, nihil etiam nunc dicere nobis est necesse. Si invitaverit, id quod solet, sic hominem accipiemus, ut

164 moleste ferat, se de via decessisse. Habetis, iudices, quæ in totam vitam de moribus A. Cluentii, quem illi invidiosum reum volunt esse, annos octo meditati accusatores collegerunt. quam levia, genere ipso! quam
60 falsa, re! quam brevia, responso! Cognoscite nunc id, quod ad vestrum iusjurandum pertinet, quod vestri iudicii est, quod vobis oneris imposuit ea lex, qua coacti huc convenistis, de criminibus veneni: ut omnes intelligant, quam paucis verbis hæc causa perorari potuerit, & quam multa a me dicta sint, quæ ad hujus voluntatem maxime, ad vestrum iudicium minime pertinerent.

165 Objectum est, C. Vibium Capacem ab hoc A. Cluentio veneno esse sublatum. Opportune adest homo summa fide & omni virtute præditus, L. Plætorius, senator, qui illius Capacis hospes fuit & familiaris. apud hunc ille Romæ habitavit, apud hunc ægrotauit, hujus domi est mortuus. At heres est Cluentius. Intestatum dico esse mortuum, possessionemque ejus bonorum, prætoris edicto, huic, illius sororis filio, adolescenti pudentissimo, & in primis honesto,

equiti Romano datam, Numerio Cluentio, quem videtis.

Alterum veneficii crimen, Oppianico huic 160
adolescenti, cum ejus in nuptiis, more Lari-
natium, multitudo hominum pranderet,
venenum Aviti consilio paratum: id cum
daretur in mulso, Balbutium quendam, ejus
familiarem, interceptisse, bibisse, statimque
esse mortuum. Hæc ego si sic agerem, tam-
quam mihi crimen esset diluendum, hæc
pluribus verbis dicerem, quæ nunc paucis
percurrit oratio mea. Quid umquam Avi- 167
tus in se admisit, ut hoc tantum ab eo faci-
nus non abhorrere videatur? quid autem
magnopere Oppianicum metuebat, cum ille
verbum omnino in hac ipsa causa nullum fa-
cere potuerit: huic autem accusatores, ma-
tre viva, deesse non possent? quod jam in-
telligetis. An ut de causa ejus periculi ni-
hil decederet, ad causam novum crimen ac-
cederet? quod autem tempus veneni dandi
illo die? in illa frequentia? per quem por-
ro datum? unde sumtum? quæ deinde in-
terceptio poculi? cur non de integro au-
tem datum? Multa sunt, quæ dici possunt:
sed non committam, ut videar non dicendo

voluisse dicere. res enim jam se ipsa defen-
 168 dat. Nego, illum adolescentem, quem sta-
 tim epoto poculo mortuum esse dixistis,
 omnino illo die esse mortuum. magnum &
 impudens mendacium. perspicite cetera.
 dico, illum, cum ad illud prandium cru-
 dior venisset, &, ut ætas illa fert, sibi ta-
 men non pepercisset; aliquot dies ægrotasse,
 & ita esse mortuum. Quis huic rei testis
 est? idem, qui sui luctus, pater: pater,
 inquam, illius adolescentis: quem, propter
 animi dolorem, pertenuis suspicio potuisset
 ex illo loco testem in A. Cluentium consti-
 tuere: is hunc suo testimonio sublevat. quod
 recita. Tu autem, nisi molestum est, pau-
 lisper exsurge, & perfer hunc dolorem com-
 memoracionis necessariæ: in qua ego diu-
 tius non morabor, quoniam, quod fuit viri
 optimi, fecisti, uti ne cui innocenti mœ-
 ror tuus calamitatem & falsum crimen af-
 ferret. TESTIMONIUM BALBUTII
 PATRIS.

61 Unum etiam mihi reliquum ejusmodi
 169 crimen est, judices, ex quo illud perspicere
 possitis, quod a me initio orationis meæ
 dictum est: quidquid mali per hos annos

A. Cluentius viderit, quidquid hoc tempore habeat sollicitudinis ac negotii, id omne a matre esse conflatum. Oppianicum veneno necatum esse, quod ei datum sit in pane per M. Asellium quendam, familiarem illius; idque Aviti consilio factum esse, dicitis. In quo primum illud quæro, quæ causa Avito fuerit, cur interficere Oppianicum vellet. Inimicitias enim inter ipsos fuisse confiteor: sed homines, inimicos suos morte affici volunt, vel quod metuunt, vel quod oderunt. Quo tandem igitur Avitus metu adductus, 170 tantum in se facinus suscipere conatus est? quid erat, quod jam Oppianicum poena affectum pro maleficiis, ejectum e civitate, quisquam timeret? quid metuebat? ne oppugnaretur a perdito? an ne accusaretur a condemnato? an ne exfulis testimonio læderetur? Sin autem, quod oderat Avitus, idcirco illum vita frui noluit; adeone erat stultus, ut illam, quam tum ille vivebat, vitam esse arbitraretur, damnati, exfulis, deserti ab omnibus? quem propter animi importunitatem, nemo recipere tecto, nemo adire, nemo alloqui, nemo respicere vellet? hujus igitur vitæ Avitus invidebat?

171 Hunc si acerbe & penitus oderat; non eum
 quam diutissime vivere velle debebat? huic
 mortem maturabat inimicus, quod illi unum
 in malis perfugium erat calamitatis? qui si
 quid animi ac virtutis habuisset, (ut multi
 sæpe fortes viri in ejusmodi dolore,) mor-
 tem sibi ipse conscisset: huic quamobrem id
 vellet inimicus offerre, quod ipse sibi optare
 deberet? Nam nunc quidem quid tandem
 illi mali mors attulit? nisi forte ineptiis ac
 fabulis ducimur, ut existimetis, illum apud
 inferos impiorum supplicia perferre, ac plu-
 res illic offendisse inimicos, quam hic reli-
 quisse: a focrus, ab uxorum, a fratris, a
 liberum pœnis actum esse præcipitem in sce-
 leratorum sedem atque regionem. quæ si
 falsa sunt, id quod omnes intelligunt, quid
 ei tandem aliud mors eripuit, præter sen-
 172 sum doloris? Age vero, venenum per quem
 62 datum? per M. Asellium. Quid huic cum
 Avito? nihil; atque adeo, quod ille Oppia-
 nico familiarissime est usus, potius etiam si-
 multas. Eine igitur, quem sibi offensio-
 rem, Oppianico familiarissimum sciebat esse, po-
 tissimum & suum scelus & illius periculum
 committebat? cur deinde tu, qui pietate

ad accusandum excitatus es, hunc Asellium esse inultum tamdiu finis? cur non Aviti exemplo usus es, ut per illum, qui attulisset venenum, de hoc præjudicaretur? Jam 173 vero illud quam non probabile, quam inusitatum, judices, quam novum, in pane datum venenum? Faciliusne potuit, quam in poculo? latius potuit, abditum aliqua in parte panis, quam si totum colliquefactum in potione esset? celerius potuit comestum quam epotum in venas atque in omnes partes corporis permanare? facilius fallere in pane (si esset animadversum) quam in poculo, cum ita confusum esset, ut secerni nullo modo posset? At repentina morte periit. Quod si esset ita factum: tamen ea 174 res, propter multorum ejusmodi mortem, satis firmam veneni suspicionem non haberet. si esset suspiciosum, tamen ad alios potius, quam ad Avitum pertineret. Verum in eo ipso homines impudentissime mentiuntur. Id ut intelligatis: & mortem ejus, &, quemadmodum post mortem, in Avitum sit crimen a matre quæsitum, cognoscite.

Cum vagus & exsul erraret, atque un- 175
dique exclusus Oppianicus, in Falernum se

ad C. Quintilium contulisset; ibi primum in morbum incidit, ac fatis vehementer diuque ægrotavit. Cum esset una Saffia, & Statio Albio quodam, colono, homine valente, qui simul esse solebat, familiarius uteretur, quam vir dissolutissimus, incolumi fortuna, pati posset: & jus illud matrimonii castum atque legitimum, damnatione viri sublatum arbitraretur: Nicostratus quidam, fidelis Oppianici servulus, percuriosus & minime mendax, multa dicitur renuntiare domino solitus esse. Interea Oppianicus cum jam convalesceret, neque in Falerno improbitatem coloni diutius ferre posset, & huc ad urbem profectus esset, (solebat enim extra portam aliquid habere conducti,) cecidisse ex equo dicitur, & homo infirma valetudine latus offendisse vehementer, &, posteaquam ad urbem cum febris venerit, paucis diebus esse mortuus. Mortis ratio, judices, ejusmodi est, ut aut nihil habeat suspicionis, aut, si quid habet, id intra parietes in domestico scelere versetur. Post mortem ejus Saffia statim moliri
63
176 nefaria mulier coepit insidias filio: quæ-
sionem habere de viri morte constituit.

emit de A. Rupilio, quo erat usus Oppianicus medico, Stratonem quendam, quasi ut idem faceret, quod Avitus in emendo Diogene fecerat. De hoc Stratone & de assecla quodam servo suo quæsituram esse dixit. præterea servum illum Nicostratum, quem nimium loquacem fuisse, ac nimium domino fidelem arbitrabatur, ab hoc adolescente Oppianico in quæstionem postulavit. Hic cum esset illo tempore puer, & illa quæstio de patris sui morte constitui diceretur: etsi illum servum, & sibi benivolum esse, & patri fuisse arbitrabatur; nihil tamen est ausus recusare. Advocantur amici & hospites Oppianici, & ipsius mulieris multi, homines honesti, atque omnibus rebus ornati. tormentis omnibus vehementissimis quæritur. Cum essent animi servorum & spe & metu tentati, ut aliquid in quæstione dicerent: tamen (ut arbitror) auctoritate advocatorum, & vi tormentorum adducti, in veritate manserunt, neque se quidquam scire dixerunt. Quæstio illo die de 177 amicorum sententia dimissa est. Satis longo intervallo post iterum advocantur. habetur de integro quæstio: nulla vis tormentorum

acerrimorum prætermittitur: averſari advocati, & jam vix ferre poſſe: furere crudelis atque importuna mulier, ſibi nequaquam, ut ſperaffet, ea, quæ cogitaſſet, procedere. Cum jam tortor, atque eſſent tormenta ipſa deſeſſa, neque tamen illa finem facere vellet: quidam ex advocatis, homo & honoribus populi ornatus, & ſumma virtute præditus, intelligere ſe dixit, non id agi, ut verum inveniretur, ſed ut aliquid falſi dicere cogerentur. Hoc poſtquam ceteri comprobaverunt: ex omnium ſententia conſtitutum eſt, fatis videri eſſe quæſitum. Redditur Oppianico Nicoſtratus: Larinum ipſa proficiſcitur cum ſuis, mœrens, quod jam certe incolumem filium fore putabat, ad quem non modo verum crimen, ſed ne ficta quidem ſuſpicio perveniret: & cui non modo aperta inimicorum oppugnation, ſed ne occultæ quidem matris inſidiæ nocere poſſuiffent. Larinum poſtquam venit: quæ a Stratone illo venenum antea viro ſuo datum, ſibi perſuaſum eſſe ſimulaſſet, inſtructam ei continuo & ornatam Larini medicinæ exercendæ cauſa tabernam dedit. Unum, alterum, tertium annum Saſſia quieſcebat, ut
velle

velle atque optare aliquid calamitatis filio
 potius, quam id struere & moliri videretur.
 Tum interim Hortensio, Metello, consuli- 179
 bus, ut hunc Oppianicum aliud agentem,
 ac nihil ejusmodi cogitantem, ad hanc ac-
 cusationem detraheret, invito despondit ei
 filiam suam, illam, quam ex genere susce-
 perat, ut eum nuptiis alligatum simul, & te-
 stamenti spe devinctum, posset habere in po-
 testate. Hoc ipso fere tempore Strato ille me-
 dicus domi furtum fecit & cædem ejusmodi.
 Cum esset in ædibus armarium, in quo sci-
 ret esse nummorum aliquantum & auri:
 noctu duos servos dormientes occidit, in
 piscinamque dejecit: ipse armarii fundum
 exsecuit, & H-S* & auri quinque pondo
 abstulit, uno ex servis puero non grandi con-
 scio. Furto postridie cognito, omnis suspi- 180
 cio in eos servos, qui non comparebant,
 commovebatur. Cum exsectio illa fundi in
 armario animadverteretur, quærebant ho-
 mines, quonam modo fieri potuisset. Qui-
 dam ex amicis Sassiæ recordatus est, se nu-
 per in auctione quadam vidisse in rebus mi-
 nutis aduncam, ex omni parte dentatam, &
 tortuosam venire ferrulam, qua illud potuisse

ita circumsecari videretur. Ne multa; per-
quiritur a coactoribus: invenitur ea ferrula
ad Stratonem pervenisse. Hoc initio suspi-
cionis orto, & aperte infimulato Stratone,
puer ille conscius pertimuit: rem omnem
dominæ indicavit: homines in piscina in-
venti sunt: Strato in vincula coniectus est:
atque etiam in taberna ejus nummi, ne-
181 quaquam omnes, reperiuntur. Constituitur
quæstio de furto. nam quid quisquam suspi-
cari aliud potest? An hoc dicitis? armario
expilato, pecunia ablata, non omni recupe-
rata, occisis hominibus, institutam esse quæ-
stionem de morte Oppianici? cui probatis?
quid est, quod minus verisimile proferre
potuistis? Deinde, ut omittam cetera, trien-
nio post mortem Oppianici de ejus morte
quærebatur? Atque etiam incensa odio pri-
stino, Nicostratum eundem illum tum sine
causa in quæstionem postulavit. Oppiani-
cus primo recusavit. posteaquam illa, ab-
ducturam se filiam, mutaturam esse testa-
mentum, minaretur; mulieri crudelissimæ
servum fidelissimum, non in quæstionem tu-
65 lit, sed plane ad supplicium dedit. Post
182 triennium igitur agitata denique quæstio de

viri morte habebatur : & de quibus servis habebatur? Nova, credo, res objecta, novi quidam homines in suspicionem vocati sunt. de Stratone, & de Nicostrato. Quid? Romæ quæsitum de istis hominibus non erat? Itane tandem? mulier jam non morbo, sed scelere furiosa, cum quæstionem habuisset Romæ, cum de T. Annii, L. Rutilii, P. Saturii, & ceterorum honestissimorum virorum sententia constitutum esset, satis quæsitum videri: eadem de re triennio post, iisdem de hominibus, nullo adhibito, non dicam viro, (ne colonum forte abfuisse dicatis) sed bono viro, in filii caput quæstionem habere conata est. An hoc dicitis? 183 mihi enim venit in mentem, quid dici posset, tametsi adhuc non esset dictum: cum haberetur de furto quæstio, Stratonem aliquid de veneno esse confessum? Hoc uno modo, iudices, sæpe multorum improbitate depressa veritas emergit, & innocentiae defensio interclusa respirat: quod aut ii, qui ad fraudem callidi sunt, non tantum audent, quantum excogitant; aut illi, quorum eminet audacia, atque projecta est, a consiliis malitiæ deferuntur. Quodsi aut confidens

astutia, aut callida esset audacia, vix ullo
obfisti modo posset. Utrum furtum factum
non est? at nihil clarius Larini fuit. An ad
Stratonem suspicio non pertinuit? at is &
ex ferrula infimulatus, & a puero conscio
est indicatus. An id actum non est in quæ-
rendo? Quæ fuit alia igitur causa quæren-
di? an, id quod dicendum vobis est, &
quod tum Saffia dictitabat, cum de furto
quæreretur, tum Strato iisdem in tormentis
184 dixit de veneno. En hoc illud est, quod
ante dixi: mulier abundat audacia: consilio
& ratione deficitur. Nam tabellæ quæstionis
plures proferuntur, quæ recitatæ, vobisque
editæ sunt, illæ ipsæ, quas tum non oblig-
natas esse dixi: in quibus tabellis de furto
littera nulla invenitur. Non venit in men-
tem, primam orationem Stratonis conscri-
bere de furto, post aliquid adjungere dictum
de veneno, quod non percontatione quæsi-
tum, sed dolore expressum videretur. Quæ-
stio de furto est, veneni jam suspicione, su-
periore quæstione, sublata; quod ipsum hæc
eadem mulier indicarat: quæ ut Romæ de
amicorum sententia statuerat satis esse quæ-
situm, postea per triennium, maxime ex

omnibus servis Stratonem illum dilexerat,
 in honore habuerat, commodis omnibus af-
 fecerat. Cum igitur de furto quæreretur, 185
 & eo furto, quod ille sine controversia fece-
 rat: tum ille de eo, quod quærebatur, ver-
 bum nullum fecit? de veneno statim dixit?
 de furto, si non eo loco, quo debuit, ne in
 extrema quidem, aut media, aut in aliqua
 denique parte quæstionis, verbum fecit ul-
 lum? Jam videtis, illam nefariam mulie- 66
 rem, iudices, eadem manu, qua, si detur
 potestas, interficere filium cupiat, hanc fi-
 ctam quæstionem conscripisse. Atque istam,
 ipsam quæstionem, dicite, quis obsignavit?
 Unum aliquem nominate. neminem reperie-
 tis, nisi forte ejusmodi hominem, quem ego
 proferri malim, quam neminem nominari.
 Quid ais, T. Atti? tu periculum capitis, 186
 tu indicium sceleris, tu fortunas alterius lit-
 teris conscriptas in iudicium afferes; neque
 earum auctoritatem litterarum, neque ob-
 signatorem, neque testem ullum nominabis?
 &, quam tu pestem innocentissimo filio ex
 matris sinu depromseris, hanc hi tales viri
 comprobabunt? Esto: in tabellis nihil est
 auctoritatis: quid? ipsa quæstio, iudicibus:

quid? amicis, hospitibusque Oppianici, quos
adhibuerat antea: quid? huic tandem ipsi
tempori cur non reservata est? quid istis ho-
minibus factum est, Stratone & Nicostrato?
187 Quæro abs te, Oppianice, servo tuo Nico-
strato quid factum esse dicas: quem tu, cum
hunc brevi tempore accusaturus esses, Ro-
mam deducere, dare potestatem indicandi,
incolumem denique servare quæstioni, ser-
vare his iudicibus, servare huic tempori de-
buiſti. Nam Stratonem quidem, iudices,
in crucem actum esse exſecta ſcitote lingua:
quod nemo eſt Larinatium, qui neſciat. Ti-
muit mulier amens non ſuam conſcientiam,
non odium municipum, non famam omnium:
ſed, quaſi non omnes ejus ſcleris teſtes eſſent
futuri, ſic metuit, ne condemnaretur extrema
ſervuli voce morientis.

188 Quod hoc portentum, dii immortales!
quod tantum monſtrum in ullis locis? quod
tam infeſtum ſcelus & immane, aut unde
natum eſſe dicamus? Jam enim videtis pro-
fecto, iudices, non ſine neceſſariis me ac
maximis cauſis, principio orationis meæ de
matre dixiſſe. Nihil eſt enim mali, nihil ſce-
leris, quod illa non ab initio filio voluerit,

optaverit, cogitaverit, effecerit. Mitto illam primam libidinis injuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulsam ex matrimonio filiam: quæ nondum ad hujusce vitæ periculum, sed ad commune familiæ dedecus pertinebant. Nihil de alteris Oppianici nuptiis queror: quarum illa cum obsides filios ab eo mortuos accepisset, tum denique in familiæ luctum atque in privignorum funus nupsit. Prætereo, quod Aurium Melinum, cujus illa quondam forcrus, paulo ante uxor fuisset, cum Oppianici esse opera proscriptum, occisumque cognosceret, eam sibi domum, sedemque conjugii delegit, in qua quotidie superioris viri mortis indicia & spolia fortunarum videret. Illud primum queror, de illo scelere 189
re, quod nunc denique patefactum est, Fabriciani veneni: quod jam tum recens, suspiciosum ceteris, huic incredibile, nunc vero apertum jam omnibus ac manifestum videtur. Non est profecto de illo veneno celata mater: nihil est ab Oppianico sine consilio mulieris cogitatum: quod nisi esset; certe postea, deprehensa re, non illa ut ab improbo viro discessisset, sed ut a crudelissimo

hoste fugisset, domumque illam, in perpetuum, scelere omni affluentem, reliquisset.

190 Non modo id non fecit, sed ab illo tempore nullum locum prætermisit, in quo non instrueret insidias aliquas, ac dies omnes ac noctes tota mente mater de perniciæ filii cogitaret. quæ primum ut istum confirmaret Oppianicum accusatorem filio suo, donis, muneribus, collocatione filiæ, spe hereditatis obstrinxit. Itaque apud ceteros, novis inter propinquos susceptis inimicitias, sæpe fieri divortia atque affinitatum discidia videmus; hæc mulier satis firmum accusatorem filio suo fore neminem putavit, nisi qui in matrimonium sororem ejus ante duxisset. Ceteri, novis affinitatibus adducti, veteres inimicitias sæpe deponunt; illa sibi, ad confirmandas inimicitias, affinitatis conjunctionem pignori fore putavit.

191 Neque in eo solum diligens fuit, ut accusatorem filio suo compararet; sed etiam cogitavit, quibus eum rebus armaret. hinc enim illæ sollicitationes servorum & minis & promissis: hinc illæ infinitæ, crudelissimæque de morte Oppianici quæstiones: quibus finem aliquando non muliebris modus, sed amicorum

auctoritas fecit. Ab eodem scelere illæ triennio post habitæ Larini quæstiones: ejusdem amentię falsæ conscriptiones quæstionum: ex eodem furore etiam illa conscelerata exsectio linguæ: totius denique hujus ab illa est & inventa & adornata comparatio criminis. Atque his rebus cum instructum accusatorem filio suo Romam ipsa misisset: paulisper, conquirendorum & conducendorum testium causa, Larini est commorata: postea autem, cum appropinquare hujus judicium ei nuntiatum est, confestim huc advolavit, ne aut accusatoribus diligentia, aut pecunia testibus deesset; aut ne forte mater hoc sibi optatissimum spectaculum hujus sordium atque luctus, & tanti squaloris amitteret. Jam vero quod iter Romam ejus mulieris fuisse existimatis? quod ego, propter vicinitatem Aquinatium & Venafranorum, ex multis audiui & comperi: quos concursus in his oppidis? quantos & virorum & mulierum gemitus esse factos? mulierem quandam Larino, atque illam usque a mari supero Romam proficisci, cum magno comitatu & pecunia, quo facilius circumvenire judicio capitis, atque opprimere filium possit.

193 Nemo erat illorum, pæne dicam, quin expiandum illum locum esse arbitraretur, quacumque illa iter fecisset: nemo, quin terram ipsam violari, quæ mater est omnium, vestigiis consceleratae matris putaret. Itaque nullo in oppido consistendi potestas ei fuit: nemo ex tot hospitibus inventus est, qui non contagionem adspectus fugeret. Notæ se potius ac solitudini, quam ulli aut
194 urbi aut hospiti committebat. Nunc vero quid agat, quid moliatur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare nostrum putat? quos appellarit, quibus pecuniam promiserit, quorum fidem pretio labefactare conata sit, tenemus. Quin etiam nocturna sacrificia, quæ putat occultiora esse, scelertasque ejus preces, & nefaria vota cognovimus: quibus illa etiam deos immortales de suo scelere testatur, neque intelligit, pietate, & religione, & justis precibus, deorum mentes, non contaminata superstitione, neque ad scelus perficiendum cæsis hostiis posse placari. cujus ego furorem atque crudelitatem deos immortales a suis aris atque templis aspernatos esse confido.

Vos, iudices, quos huic A. Cluentio ⁶⁹
 quosdam alios deos ad omne vitæ tempus ¹⁹⁵
 fortuna esse voluit, hujus importunitatem
 matris a filii capite depellite. multi sæpe in
 iudicando peccata liberum parentum miseri-
 cordiæ concesserunt: vos, ne hujus hone-
 stissime actam vitam matris crudelitati con-
 donetis, rogamus: præsertim cum ex al-
 tera parte totum municipium videre possitis.
 Omnes scitote, iudices, (incredibile dictu
 est, sed a me verissime dicitur,) omnes La-
 rinates, qui valuerunt, venisse Romam, ut
 hunc studio, frequentiaque sua, quantum
 possent, in tanto ejus periculo sublevarent:
 pueris illud, hoc tempore, & mulieribus
 oppidum scitote esse traditum, idque in præ-
 sentia, in communi Italiæ pace, domesti-
 cis copiis esse tutum. quos tamen ipsos
 æque, & eos, quos præsentem videtis, hu-
 jus expectatio iudicii dies, noctesque solli-
 citat. Non illi vos de unius municipis for- ¹⁹⁶
 tunis arbitrantur, sed de totius municipii
 statu, dignitate, commodisque omnibus sen-
 tentias esse laturos. Summa est enim, iudi-
 ces, hominis in communem municipii rem
 diligentia, in singulos municipes benignitas,

in omnes homines iustitia & fides. præterea nobilitatem illam inter suos, locumque a majoribus traditum, sic tuetur, ut majorum gravitatem, constantiam, gratiam, liberalitatem assequatur. Itaque iis eum verbis publice laudant, ut non solum testimonium suum, iudiciumque significant, verum etiam curam animi ac dolorem. quæ dum laudatio recitatur, vos quæso, qui eam detulistis, affurgite. LAUDATIO CLVENTII, EX DECVRIONVM LARINATIVM DECRETO. Ex lacrymis horum, iudices, existimare potestis, omnes hæc decuriones decrevisse lacrymantes. Age vero, vicinorum quantum studium, quam incredibilis benivolentia, quanta cura est? non illi in libellis laudationum decreta miserunt, sed homines honestissimos, quos nossemus omnes, huc frequentes adesse, & hunc præsentem laudare voluerunt. Adsunt Ferentani, homines nobilissimi, Marrucini item pari dignitate: Theano Apulo, atque Luceria equites Romanos, honestissimos homines, laudatores videtis: Boviano, totoque ex Samnio cum laudationes honestissimæ missæ sunt, tum homines amplissimi, nobilissimique venerunt.

Jam qui in agro Larinati prædia, qui nego- 198
 tia, qui res pecuarias habent, honesti ho-
 mines, & summo splendore præditi, diffi-
 cile dictu est, quam sint solliciti, quam la-
 borent. Non multi mihi ab uno sic diligere
 videntur, ut hic ab his universis. Quam 70
 non abesse ab hujus judicio L. Volusienum,
 summo splendore hominem ac virtute præ-
 ditum, vellem? quam vellem præsentem
 posse P. Helvidium Rufum, equitem Roma-
 num, omnium ornatissimum, nominare: qui,
 cum, hujus causa, dies, noctesque vigila-
 ret, & cum me hanc causam doceret; in
 morbum gravem, periculosumque incidit: in
 quo tamen non minus de capite hujus, quam
 de sua via laborat. Cn. Tudicii senatoris,
 viri optimi & honestissimi, par studium &
 testimonio & laudatione cognoscetis. Ea-
 dem spe, sed majore verecundia, de te,
 P. Volumni, quoniam judex es in A. Cluen-
 tium, dicimus. Et, ne longum sit, omnium
 vicinorum summam esse in hunc benivolen-
 tiam, confirmamus. Horum omnium stu- 199
 dium, curam, diligentiam, meumque una
 laborem, qui totam hanc causam, vetere in-
 stituto, solus peroravi, vestramque simul,

judices, æquitatem & mansuetudinem una mater oppugnat. At quæ mater? quam cæcam crudelitate & scelere ferri videtis: cujus cupiditatem nulla umquam turpitudine retardavit: quæ vitiis animi in deterrimas partes jura hominum convertit omnia: cujus ea stultitia est, ut eam nemo hominem; ea vis, ut nemo feminam; ea crudelitas, ut nemo matrem appellare possit. atque etiam nomina necessitudinum, non solum naturæ nomen & jura mutavit; uxor generi, noverca filii, filiæ pellex: eo jam denique adducta est, ut sibi, præter formam, nihil ad
200 similitudinem hominis reservarit. Quare, judices, si scelus odistis, prohibete aditum matris a filii sanguine: date parenti hunc incredibilem dolorem ex salute, ex victoria liberum: patimini, matrem, ne orbata filio lætetur, victam potius vestra æquitate discedere. Sin autem, id quod vestra natura postulat, pudorem, bonitatem, virtutemque diligitis: levate hunc aliquando supplicem vestrum, judices, tot annos in falsa invidia, periculisque versatum, qui nunc primum post illam flammam, aliorum facto & cupiditate excitatam, spe vestræ æquitatis erigere

animum, & paulum respirare a metu cœpit;
 cui posita sunt in vobis omnia; quem serva-
 tum esse plurimi cupiunt, servare soli vos
 potestis. Orat vos Avitus, iudices, & flens 201
 obsecrat, ne se invidiæ, quæ in judiciis va-
 lere non debet; ne matri, cujus vota &
 preces a vestris mentibus repudiare debetis;
 ne Oppianico, homini nefario, condemnato
 jam & mortuo, condonetis. Quodsi qua ca- 71
 lamitas hunc in hoc iudicio afflixerit inno-
 centem: næ iste miser, iudices, si, id quod
 difficile factu est, in vita remanebit, sæpe
 & multum queretur, deprehensum esse illud
 quondam Fabricianum venenum. quodsi tum
 indicatum non esset, non huic ærumnosissi-
 mo venenum illud fuisset, sed multorum me-
 dicamentum laborum: postremo etiam for-
 tassis mater exsequias illius funeris profes-
 ta, mortem se filii lugere simulasset. Nunc
 vero quid erit profectum, nisi ut hujus ex
 mediis mortis insidiis vita ad luctum reser-
 vata; mors sepulchro patris privata esse vi-
 deatur? Satis diu fuit in miseriis, iudices: 202
 satis multos annos ex invidia laboravit. ne-
 mo huic tam iniquus, præter parentem,
 fuit, cujus animum non jam expletum esse

putemus: vos, qui æqui estis omnibus, qui, ut quisque crudelissime oppugnatur, eum lenissime sublevatis, conservate A. Cluentium: restituite incolumem municipio: amicis, vicinis, hospitibus, quorum studia videtis, reddite: vobis in perpetuum, liberisque vestris obstringite. Vestrum est hoc, iudices, vestræ clementiæ: recte hoc repetitur a vobis, ut virum optimum atque innocentissimum, plurimisque mortalibus carum atque jucundissimum, his aliquando calamitatibus liberetis; ut omnes intelligant, in concionibus esse invidiæ locum, in judiciis veritati.

0.

s, qui
um le
otium
s, vi
detis,
e vel
ices,
vo-
nūm
atque
atibus
ocioni-
ritati.

